

FAKULTA VÝTVARNÝCH UMĚNÍ
VYSOKÉHO UČENÍ TECHNICKÉHO V BRNĚ

**UMENIE A POLITICKÁ OBJEDNÁVKA PO ROKU
1989 V MESTE TRNAVA**

2010

MARTIN KOCHAN

Fakulta výtvarných umění
Vysokého učení technického v Brně

Umenie a politická objednávka po roku 1989

v meste Trnava

Diplomová práca

Vedúci diplomovej práce: PhDr. Kaliopi Chamonikola, Ph.D.

Autor diplomovej práce: Mgr. Martin Kochan

Názov ateliéru: Sochařství 1

Dátum odovzdania diplomovej práce:

Potvrdenie vedúceho práce o prevzatí elektronickej dokumentácie diplomovej práce:

K tejto diplomovej práci bola predložená kompletná digitálna dokumentácia vo formátoch pdf. a doc.. Potvrdzujem ich prevzatie.

V Brne dňa

PhDr. Kaliopi Chamonikola, Ph.D.

Prehlasujem, že som celú diplomovú prácu vrátane prílohy vypracoval samostatne a uviedol som všetky použité podklady a literatúru.

V Trnave dňa

.....

Ďakujem PhDr. Kaliopi Chamonikola, Ph.D.za odborné vedenie a cenné rady a pripomienky, ktoré mi poskytla pri spracovaní diplomovej práce. Takisto ďakujem Mgr. art. Jane Kapelovej a Mgr. Tomášovi Michalcovi za cenné kritické pripomienky.

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Hlava V.....	9
3. Ponovembrové zmeny vo verejnom prostredí Trnavy.....	10
3.1 Ponovembrové zmeny, odstraňovanie umeleckých diel socialistického realizmu z verejného prostredia Trnavy.....	10
3.2 Ponovembrové nové politické objednávky pre verejný priestor.....	13
4. Náboženská objednávka.....	14
4.1 Súsošie najsvätejšej Trojice.....	14
4.2 Gábrik – Socha Pápeža Jána Pavla II	17
4.3 Sochy sv. Márie, sv. Jozefa a iné náboženské.....	18
4. 4. Trnavský Betlehem.....	19
4. 5. M. Pala – trojmetrová maketa Krista.....	21
4. 6. Kritika náboženskej objednávky.....	22
5. Historická objednávka.....	24
5.1 Objednávka umenia vzťahujúca sa k historickej udalosti.....	24
5. 1. 1 Pamätník nespravodlivo prenasledovaných v rokoch 1948- 89.....	25
5. 1. 2. Pavol Čambal - Bronzová tabuľa k novembru 1989.....	26
5. 2 Objednávka umenia vzťahujúca sa k historickej osobnosti.....	28
5. 2. 1. Socha Milana Rastislava Štefánika.....	28
5. 2. 2. Peter Valach, Pavol Daniš – pamätník Mikuláša Schneidera-Trnavského.....	29
5. 2. 3. Anton Gábrik - pamätník Antona Hajduka.....	29
5. 3. Kritika historickej objednávky.....	30
5. 3. 1. Antimonument Martin Kochan.....	30
5. 3. 2. Pografitované súsošie poľnohospodárov.....	32
5. 3. 3. Dezinterpretovanie významu sôch historických udalostí a osobností.....	33
6. Komerčná objednávka.....	35
6. 1. Obchod a kreativita v meste Trnava.....	35
6. 2. Objednávka umenia vzťahujúca sa k marketingu firiem a organizácií.....	36
6. 2. 1. Plagátovacie stĺpy.....	36
6. 2. 2. Vypustenie balóna.....	36

6. 2. 3. Kreslenie kriedou na chodník.....	36
6. 2. 4. Plyšový sloník.....	37
6. 2. 5. HP-Man.....	37
6. 2. 6. Robot Sony.....	38
6. 2. 7. Mercedes v novej výlohe.....	38
6. 2. 8. Kurence laminátové – Európska únia.....	39
6. 3. Načrtnutie významu a dôsledkov komerčnej objednávky.....	40
7. Umelecké diela v Trnave, ktoré upozorňujú, napríklad na výstavu alebo inú spoločenskú akciu zaujímavým, kreatívnym spôsobom.....	41
7. 1. Trienálie plagátu – kreatívne pozvánky na výstavu.....	41
7. 2. Jana Kapelová – samolepky pozvánky na výstavu Tesco.....	42
7. 3. Martin Kochan – Divadlo na podporu Beskida.....	43
7. 4. Juro Štofej - Coburgova ulica v Trnave, cigáni, výstava fotografií.....	44
8. Umenie vo verejnom prostredí Trnavy vzťahujúce sa k autonómnej, nezávislej tvorbe autora.....	45
8. 1. Galéria Jána Koniarka.....	45
8. 2. Martin Sturm – Herr Mario hrá futbal #9.....	46
8. 3. B. Baláž – Skarabeus.....	47
8. 4. Maruška Marušíková – Galéria Tesco.....	48
8. 5. Performance - Moravčikove študentky, zverejnený v Trnavských novinách.....	49
8. 6. Niekoľko poznámok k umeleckej tvorbe viažucej sa k autonómnej, nezávislej tvorbe autora vo verejnom prostredí Trnavy.....	49
9. Socialistický realizmus vo verejnom priestore Trnavy dnes.....	50
9. 1. J. Snopek – Pomník osloboditeľov.....	50
9. 2. J. Snopek- Pamätník SNP.....	51
9. 3. Aktuálne zmeny v dielach socialistického realizmu vo verejnom priestore Trnavy.....	52
9. 3. 1. L. Čecha – 1948.....	52
9. 3. 2. Jozef Dóka, Ján Bartek - Život školských detí.....	53
9. 3. 3. Ernest Zmeták – Slovenské národné povstanie.....	54
9. 4. Súčasné neideologické diela socialistického realizmu vo verejnom priestore Trnavy.....	55
9. 4. 1. František Chrástek – Fénix.....	55

9. 4. 2. Ján Sušienka – rozkradnutá biomorfná plastika.....	56
9. 4. 3. Milan Dobeš – prícestná tabuľa.....	57
9. 4. 4. Ostatné neideologické diela socialistického realizmu.....	58
9. 5. Načrtnutie rôznych prístupov k dielam socialistického realizmu.....	59
10. Záver.....	62
Zoznam použitej literatúry	64
Zoznam vyobrazení	69

Anotácia diplomovej práce

Kochan, M.: Umenie a politická objednávka po roku 1989 v meste Trnava.

Fakulta výtvarných umění Vysokého učení technického v Brně, 69 s. Diplomová práce,
vedúcej: PhDr. Kaliopi Chamonikola, Ph.D.

Diplomová práca podrobne mapuje po vizuálnej stránke prechod verejného priestoru mesta Trnava po novembri 89. Sleduje výtvarnú umeleckú tvorbu, ktorá bola zverejnená po roku 1989 vo verejnom prostredí v meste Trnava, takisto mapujem možnosti, aké mesto pre výtvarnú umeleckú tvorbu vytvára a aké záujmové skupiny sa prostredníctvom výtvarného umenia snažia zviditeľniť.

Zo získaných informácií teoretická diplomová práca dospela k záveru, že politická objednávka umenia po roku 1989 pre verejný priestor neskončila a naďalej sa verejný priestor ideologizuje. Po 20 rokoch od pádu „Komunizmu“ nevzniklo mimo priestorov (GJK) v meste Trnava žiadne fixné umelecké dielo, ktoré by nebolo súčasťou politickej objednávky. Zároveň autor demonštruje na jednotlivých objednávkach, že žiadne z nich nevykazuje dostatočné umelecké a estetické hodnoty a nedisponuje súčasným výtvarným jazykom, ktorým by sa mohli reprezentovať u zahraničných návštevníkov.

Annotation of thesis

Kochan, M.: Umenie a politická objednávka po roku 1989 v meste Trnava.

Fakulta výtvarných umění Vysokého učení technického v Brně, 69 s. Thesis, consultant:
PhDr. Kaliopi Chamonikola, Ph.D.

The thesis provides a detailed survey on the transition of the public area of the town Trnava after november 1989 from a visual point of view. It monitors the art creation published after the year 1989 in the public area of the town Trnava, it also maps the opportunities for art creation the town creates and what interesting groups try to visualize themselves through art. Basing on gained information the theoretical thesis came to the conclusion, that the political order of art for the public area did not end after the year 1989 and the public space is still been ideologized. Even after 20 years there has not been (excuding the GJK area) an artwork which was not politicaly ordered. The author also demostrates by several orders, that none of these show sufficient artistic or esthetic values. They do not utilize the current artistic language, which could be presented to foreign visitors.

Umenie a politická objednávka po roku 1989 v meste Trnava

1. Úvod

Každý režim so sebou nesie charakteristické znaky, podľa ktorých ho možno identifikovať. Vrstvy vonkajších znakov sú svedectvom kultúrneho a civilizačného vývoja spoločnosti.

Prostredníctvom pamätníkov monumentov spoločnosť predáva spomienku budúcim generáciám na osobnosť, udalosť alebo súbor významných a kultúrnych hodnôt.

Toto poznanie býva vyjadrené hlavne vonkajšími znakmi pomocou sochárstva, maľby, architektúry atď. Pamätné monumentálne diela vo všeobecnosti poznáme ako chrámy, triumfálne oblúky, stĺpy, trofeje, mauzóleá, hrobky a iné náhrobné pomníky vybudované nad hrobom, odtiaľ pôvod slova.¹

V tejto diplomovej práci sa budem snažiť dokázať, že politická objednávka umenia v meste Trnava nekončí novembrom 1989, ale naďalej pokračuje až do súčasnosti. Vo svojej práci sa podrobne pokúsím zmapovať verejný priestor mesta Trnava od novembra 1989, tam, kde je to potrebné, budem vychádzať aj z obdobia, ktoré predchádza novembru 1989. Pre potreby tejto práce zbieram všetky dôležité informácie o výtvarnej umeleckej tvorbe, ktorá boli zverejnené vo verejnom priestore mesta Trnava. Z aktivít, ktoré na poli umenia rozvíja Galérie Jána Koniarka, uvádzam len tie, ktoré vychádzajú z jej priestoru do centra mesta. Takisto skúmam možnosti, aké mesto Trnava pre výtvarnú umeleckú tvorbu vytvára a aké záujmové skupiny sa snažia prostredníctvom výtvarného umenia zviditeľniť. Pre vernejšie popísanie kontextu politickej objednávky bola práca rozšírená aj o ďalšie typy objednávok, ktoré sú špecifikované v texte práce.

Na skúmanú problematiku teda nahliadam popisne a diskurzívne. Pri skúmaní, vyhľadávaní a overovaní informácií tiež využívam osobný a telefonický kontakt s objednávateľmi výtvarnej umeleckej tvorby a umelcami, mapujem tlačené zdroje (noviny, knihy, časopisy, fotografie); a obhliadam výtvarnú umeleckú tvorbu priamo vo verejnom priestore. Práca je rozdelená do kapitol a podkapitol.

¹ BALEKA, Ján. Výtvarné umění. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. 429 s. ISBN 80-200-0609-05 s. 280.

2. Hlava V.

To, akým spôsobom verejný priestor mesta Trnavy ideologicky a umelecky demonštroval svoje politické smerovanie, do značnej miery ovplyvňovala výborová kultúrna komisia Komunistickej strany a zákon Hlava V. Tento zákon zaručoval, že „v každom objekte investičnej výstavby, komplexe či solitéry sa isté percento finančných prostriedkov vynaloží na výtvarné dielo ako súčasť riešenia stavby.“² Z toho pramenilo aj množstvo a rozmanitosť motívov, ktoré dodnes odkazujú na obdobie 1948-1989 v histórii mesta. Pri doriešení architektúry alebo životného prostredia výtvarným dielom platila zásada, že veľké objemy finančných zdrojov sa investovali do významných spoločenských priestorov. V ňom výtvarné dielo vystupovalo v roly nosnej ideologickej politickej objednávky. V tomto kontexte nebolo možné opustiť tradičný, figurálny, zobrazujúci model zdedený z päťdesiatych rokov, hlavne v monumentálnej tvorbe, inokedy sa mohla uplatniť architektonicko-symbolická zložka, respektíve sa využívala zástupnosť figurálneho modelu iným všeobecne zrozumiteľným ikonickým alebo indexovým znakom, okrem už v predošlom texte spomínaných hviezd, kosákov a kladív, sa často používala symbolika lipových listov, partizánske a robotnícke atribúty: padák, zaťatá päšť, zväzok samopalov. Propagandistické účelové diela boli pre umelcov v tej dobe lukratívnym zamestnaním. Umelci sa zapájali do súťaží, v ktorých sa bojovalo o vysoké honoráre. Hodnota umeleckého diela nesúvisela s kontextom dejín umenia, pravdivosťou, alternáciami ku každodennému životu a kultúre, ale spočívala v ideologickej údernosti diela. Umelci poplatní predchádzajúcemu režimu v skutočnosti nechránili ideologickú čistotu diel, ale svoj trh! Preto boli niektorí umelci v čase normalizácie na vtedajšie ekonomické pomery vlastne bohatí ľudia.³

Výtvarné doriešenia menších stavieb, ktoré boli politicky menej atraktívne, podliehali viac-menej estetickému úprave. Bolo možné v nich uplatňovať umelečkú tvorbu aj vďaka deravej legislatíve. Umelci nadväzovali priateľské kontakty s architektmi a samotné dotvorenie exteriéru alebo interiéru stavby umením záviselo do značnej miery od dohody medzi architektom a umelcom. Táto forma sa v Trnave uplatňovala hlavne v jej periférnych častiach parter sídlisk - rôzne biomorfné sochy, „fontánky“, geometrické mozaiky na priečeliach budov atď. Zároveň sa uplatnilo umenie aj v tvorbe životného prostredia a vzniklo

² BAJCUROVÁ, Katarína: *Umenie v tvorbe životného prostredia*. In: Slovenské vizuálne umenie 1970- 1985. 1. vyd. Bratislava: SNG Bratislava 2002, s. 46.

³ BAJCUROVÁ, Katarína: Príspevok k situácii v architektúre. In: Slovenské vizuálne umenie 1970- 1985. 1. vyd. Bratislava: SNG Bratislava 2002, s. 35.

aj špecifické odvetvie tzv. dizajn diaľnic.⁴ Druhá polovica osemdesiatych rokov na Slovensku naštartovala pluralitnejší diskurz, ktorý priniesol až samotný prevrat, ktorý bol akýmsi nevyhnutným vybočením z hospodárskeho, politického a kultúrneho úpadku krajiny.

Obr. č. 1 - Komunistická hviezda, ktorá dekorovala budovu Trnavskej radnice do konca roku 1989.

3. Ponovembrové zmeny vo verejnom prostredí Trnavy

3.1. Ponovembrové zmeny, odstraňovanie umeleckých diel socialistického realizmu z verejného prostredia Trnavy.

Novembrové nepokoje v roku 1989 viedli v Trnave, ako aj na celom území Slovenska, k politickým a ekonomickým zmenám.

Po novembri bol verejný priestor mesta zaplnený rozličnými nápismi, ktoré sa kriticky vyjadrovali na adresu vedúcich predstaviteľov KSČ a oslavovali ponovembrové zmeny. Na Gottwaldovom námestí stál informačný stĺp Verejnosť proti násiliu, ktorí ľudia počas aj po tzv. nežnej revolúcii zaplňovali heslami, informovali sa navzájom o zmenách, ktoré nastávali; postupne sa začalo s očisťovaním ulíc od demonštračných nápisov, k tomuto účelu sa slobodne prihlásili kolektívy študentov⁵. V meste sa dali zakúpiť na KSČ nezávislé noviny Trnavská verejnosť. Tieto noviny boli vydávané členmi skupiny Verejnosť proti násiliu

⁴ BAJCUROVÁ, Katarína: *Umenie v tvorbe životného prostredia*. In: Slovenské vizuálne umenie 1970- 1985. 1. vyd. Bratislava: SNG Bratislava 2002, s. 46-47.

⁵ LIESKOVSKÝ, Jaroslav. Plagáty na výlepné plochy! *Trnavský hlas*, december 1989, roč. 41 , č. 51-52, s. 1.

a v nich, ale aj v ďalších tlačovinách, ako bol Trnavský hlas alebo Kultúra a život v Trnave, novinári informovali o pôvodných názvoch ulíc, o sochách, ktoré patrili do verejného priestoru mesta, ale aj o sochách, maľbách a heslách a ďalších propagandistických predmetoch, ktoré je treba z verejného priestoru odstrániť.

Ako prvé sa zastavili práce na soche Klementa Gottwalda, ktorá mala stáť na Gottwaldovom námestí. Na toto námestie sa mala znovu nainštalovať Socha Svätej Trojice.⁶ A hovorilo sa aj o soche M.R. Štefánika, ktorá sa takisto mala nainštalovať na pôvodné miesto. O tejto soche sa niesli fámy, že ju minulý režim roztavil, ale nakoniec sa našla v depozite Galérie Jána Koniarka v Trnave.⁷ Týmto sochám sa budem špeciálne venovať v ďalších kapitolách.

Ďalej nasledovalo premenovanie ulíc, ktoré sa rozdelilo do dvoch etáp. V prvej etape sa rozhodlo na plenárnom zasadnutí mestského zastupiteľstva 27. februára 1990 premenovať tieto ulice: Gottwaldovo námestie sa menilo na Trojičné námestie a Jilemnického ulica na Štefánikovu ulicu. Ulica Februárového víťazstva sa mala premenovať na Masarykovu a pešia zóna na Hlavnú ulicu.

V druhej etape, ktorá sa udiala až po sčítaní ľudí, ešte toho roku sa mali premenovať komisiou tieto ulice: ulica Obrancov mieru na Paulínsku ulicu, ulica Obchodná na Orolskú ulicu, Múzejné námestie na Námestie Bela IV., Svätoplukovo námestie na Námestie sv. Mikuláša, Ulica kpt. Jaroša na Františkánsku ulicu, ulica 29. augusta na Jerichovu ulicu, ulica Šulekova na Jeruzalemskú ulicu, ulica Čs. federácie na Hlbokú ulicu. Komisia rozhodla ponechať názvy ulíc Vajanského, Radlinského, Trhová, Dolné Bašty, Dolnopotočná, Halenárska, Veselá, Staromestská, Divadelná, Zelený ríнок, Hornopotočná, Horné Bašty, Univerzitné námestie, Invalidská, Michalská, Hollého, Športová, Kollárova.

Všetky tieto zmeny, samozrejme, do súčasného obdobia neostali fixné. Niektoré ulice sa menia do dnešnej doby. Tie ktoré som uviedol dosiaľ, vychádzajú z ponovembrovej politiky určenej verejnému priestoru.

Zmeny sa dotkli aj symbolov a hesiel, ktoré súviseli s minulým režimom: zo strechy Radnice bola odstránená dominantná červená hviezda zo žltým kosákom a kladivom. Veľká červená hviezda bola demontovaná aj zo starej železničnej stanice, z hotela Karpaty na rohu

⁶ Koordinačný výbor, VPN v Trnave. Čo s pomníkom K. Gottwalda. Trnavská verejnosť, december 1989, roč.1, č. 2, s.1.

⁷ SELICKÝ, R. Nepripustiť chyby minulosti. *Trnavský hlas*, december 1989, roč.41, č. 51-52, s. 3.

Paulínskej ulice, z pšeničného sila na Tulipánovej ulici, z tribúny futbalového štadióna, zo Strednej priemyselnej školy na Študentskej ulici, ktorá bola doplnená aj nápisom NECH ŽIJE KSC. Podobné zmeny nastali na komplexe obytných budov na sídlisku Vodáreň, na budove Stavoindustriál na Rybníkovej ulici spolu s nápisom SLÁVA KSC. Ďalej bola odstránená v závode Drevina na Bratislavskej ulici, tu červená hviezda akoby vystupovala z červeného stojanu, ktorý pripomínal kvet, z informačnej tabule, ktorá stála pred budovou OS ZNB. Červené hviezdy a ideologické heslá odstraňovali skoro z každej verejnej budovy.

Medzi heslá, ktoré sa zachovali z dobových fotografií, spomeniem, napríklad, na sídle Okresného národného výboru v Trnave (súčasný Obvodný úrad) bol nápis: KOMUNISTICKÁ STRANA ČESKOLOVENSKA - VEDÚCA SILA SPOLOČNOSTI! Na administratívnej budove Pozemných stavieb (súčasný Katastrálny úrad) bol nápis: LENINOVOU CESTOU KU KOMUNIZMU ! Na Kollárovej ulici: LENINOVO UČENIE-VEČNE ŽIVÉ! Zo zadnej strany novej vlakovej stanice na moste bol nápis: V JEDNOTE A PRIATEĽSTVE SOCIALISTICKÝCH KRAJÍN JE NAŠA SILA! Na Hlavnej ulici, na klasicistickej budove bývalého mestského špitála bol nápis: SO ZSSR NA VEČNÉ ČASY!

Na školách a pracoviskách sa nachádzalo množstvo ideologických sloganov, nápisov, ktoré sa buď koncentrovali na nástenkách alebo sa reprezentovali samostatne. Na dobových fotografiách môžeme nájsť nápisy ako, napr: KOMUNIZMUS – HISTORICKÁ PERSPEKTÍVA ĽUDSTVA. SVETU MIER! (interiér fabriky Skloplast) rôzne plastové tabule s vyobrazením znakov SNP, 1. Máj, ROH, holubic mieru atď.

Na Jegorovovej ulici (dnešná Bratislavská ulica) sa nachádzala bronzová tabuľa s podobizňou prvého prezidenta ČSSR Klementa Gottwalda a z Tyršovho námestia (dnešné námestie Jána Herdu) bol odstránený betónový znak „pracujúceho ľudu“ kosák a kladivo so zástavami, zvyšok monumentu v tvare okvetných lístkov tam ostal.

Pri Skloplaste smerom na Hrnčiarovce bol umiestnený na podstavci tank, ktorý delom mieril na západnú svetovú stranu.

Z ulice SNP II. sa odstránilo bronzové súsošie Partizánska porada od akademického sochára Ladislava Snopeka.

Z verejného priestoru mesta Trnavy sa neodstránili všetky sochy, maľby a iné pamätné motívy vyhotovené počas socializmu, z toho dôvodu, že nie všetky boli ideologické a majú skôr estetický účel alebo odkazujú na víťazstvo nad fašizmom a dodnes slúžia ako pamätníky počas osláv výročí. Medzi také patrí napríklad Pamätník SNP od J. Snopeka a Pomník osloboditeľov od toho istého autora.

Alebo jednoducho z toho dôvodu, že nikomu ich prítomnosť neprekáža. Podľa slov hovorca Mesta Trnava P. Tomašoviča „sa Mesto nesnaží uplatňovať politickú svojvôľu a direktívne rozhodovať, ktorá vec je akceptovateľná pre verejný priestor a ktorá už nie, skôr sa spolieha na občiansku aktivitu a po dohode a diskusii dotknutých osôb je pripravené zakročiť k daným dielam.“⁸

Týmto prežitým dielam sa budem venovať v ďalších kapitolách.

3.2 Ponovembrové nové politické objednávky pre verejný priestor

Ľudia sa usilovali verejný priestor čo najrýchlejšie očistiť od výzdoby, ktorá pripomínala obdobie vlády KSČ a naštartovať ho pre nové pravidlá politiky a trhu s ohľadom na tradíciu mesta pred rokom 1948. Pešia zóna v centre mesta sa zaplnila pouličnými umelcami hrajúcimi na rozličné nástroje, predajnými pultmi ponúkajúcimi tovar pochybnej kvality. Ľudia nezvyknutí na konkurenciu sa čudovali, že na jednej ulici pred ich domom sú zrazu dva obchody s rovnakým názvom „Kvetinárstvo“.⁹ Nová mocenská elita sa usilovala od začiatku investovať do obnovy historického jadra mesta a tým zvýšiť turistickú atraktivitu mesta. Idealizovať obdobie pred rokom 1948 v očiach verejnosti a hlavne tú, ktorá bola spojená s katolicizmom.

Zákon Hlava V., ktorý určoval vzhľad a kultúrne smerovanie krajiny, bol vymazaný z ústavy, ale tým politická objednávka umenia pre verejný priestor nekončí. Naopak, politické spektrum je rozmanitejšie, agresívnejšie a mocenské tlaky, ktoré sa snažia urobiť z umelca prostriedok svojej reprezentácie, prefikanejšie, na rozdiel od vlády KSČ, ktorá sa viac-menej spoliehala na represívnu zložku štátu.

V ďalšej časti práce rozdeľujem objednávky umenia pre verejný priestor po roku 1989 podľa cieľa, ktorý objednávateľia sledovali. Ide o pojmy a kapitoly: **4. Náboženská objednávka, 5. historická objednávka, 6. komerčná objednávka.**

⁸ Telefonický rozhovor s hovorcom mesta Trnava P. Tomašovičom dňa 8.12. 2009 12:40 hod.

⁹ SELICKÝ, R. Tridsať minút v pešej zóne. *Trnavský hlas*, december 1989, roč. 41, č. 51-52, s. 3.

4. Náboženská objednávka

V tejto práci považujem náboženskú objednávku za objednávku umenia vzťahujúcu sa k náboženskému presvedčeniu.

4.1 Súsošie najsvätejšej Trojice

„V revolučných novembrových dňoch 1989 i na nasledujúcich zhromaždeniach občanov okrem iných požiadaviek odznela pre Trnavčanov - najmä veriacich - jedna z najvýznamnejších žiadostí: urýchlenná rekonštrukcia a inštalovanie Súsošia najsv. Trojice v Trnave“¹⁰ na miesto, kde dlhé desaťročia táto historická, kultúrna pamiatka pôvodne stála, a to na hlavné námestie pred mestskú vežu. Súsošie najsvätejšej Trojice sa demontovalo v päťdesiatych rokoch 20. storočia. Miestna správa to odôvodňovala zlým stavom pamiatky, ktorá ohrozovala občanov.¹¹ Tzv. „Trojička“ sa mala zrekonštruovať a nanovo postaviť pred budovu Poštovej a telegrafnej správy. S tým sa vonkoncom nestotožňovala cirkev a miestny Farský úrad sv. Mikuláša. Farský úrad poukazoval na cirkevný ráz tohto objektu a žiadal o ponechanie súsošia na vtedajšom pôvodnom Benešovom námestí (v súčasnosti Trojičné námestie). Miestna správa s Farským úradom prestala komunikovať a všetky demontované časti z trojičky odviezla na strážené stavenisko poštovej budovy. Po novembrových politických zmenách sa tieto časti znovu našli na troch rôznych miestach v Trnave: v záhrade za Západoslovenským múzeom, v priestoroch Domu sv. Vojtecha a na Pamiatkovom úrade. Požiadavkám „najmä veriacim občanom“¹² na obnovenie tohto súsošia mesto vyhovel. Vo vitríne lekárne, ktorá stála na ulici Februárového víťazstva (súčasná Štefánikova ulica) ľudia mohli zhliadnuť jej dobové fotografie. Mesto zriadilo účet na obnovu tejto pamiatky. Finančne okrem Mesta asi najviac na obnovu Trojičky prispel Arcibiskupský úrad. Rozpočet vyčlenený na obnovu tejto pamiatky bol orientačne okolo 4 miliónov Kčs. Investorm bol Mestský úrad v Trnave, práca na tomto súsoší bola rozčlenená na tri etapy s plánovaným dokončením v decembri 1993. Na celom projekte sa podieľal sochár Pavol Čambál, akademický sochár Stanislav Kožela, PhDr. Zdenek Vácha, spoluautor pre kameňo-sochárske práce A. Pripko s kolektívom a odborný pracovník Správy Mestskej pamiatkovej rezervácie

¹⁰ TRNAVSKÝ, M. 1991: Ako je to s reštaurovaním Trojičky? *Trnavský hlas*, máj 1991, roč. 43, č. 22, s. 1-2.

¹¹ ŠIMONČIČ, Ján. 1989: Súsošie najsvätejšej Trojice. In: *Kultúra a život Trnavy*. 1990, február, s.4-6.

¹² Tamtiež, s.1.

v Trnave Marek Horváth. Podľa zachovaných materiálov a dobových fotografií umelci zhotovili v mierke malý model a pokračovalo sa ďalej s konzervačnými a reštauračnými prácami. Pôvodná hmota súsošia sa zachovala asi v 40%. Poškodené boli všetky časti súsošia, silne poškodené asi 5%. Úplne sa stratili tri okrídlené hlavičky a dva plamene z architektúry. Doplnené časti boli buď z umelého kameňa, ako to bolo u 3 stratených anjelov, ktorý sa kompletne z tohto materiálu odliali, alebo sa iné časti len doplnili prírodným kameňom z lokality Dobrá Voda.

Súsošie najsvätejšej Trojice je po zreštaurovaní otočené smerom na východ ku kostolu sv. Mikuláša. Pôvodne túto sochu dalo mesto postaviť po „tragickej udalosti z roku 1683, kedy skoro celé mesto vplyvom Thökölyho vojakov ľahlo popolom, zhorelo takmer 4 tisíc ľudí.“¹³. Po tomto nešťastí magistrát reagoval na pripomienky mešťanov a dal sľub na postavenie sochy sv. Floriána.¹⁴ Neskoršie sa už hovorilo o celom súsoší sv. Trojice. Súsošie postavil sochár Ján Krištof Khien tvárou k mestskej veži. Spodnú časť súsošia tvorí štvorcový základ, na ktorom sú vo výške 2 m sochy. Z prednej strany súsošia z pravej strany je socha sv. Floriána, naľavo sv. Agáty, ďalej socha sv. Františka Xaverského a sv. Antona. V strede stien základu sú štyri erby v poradí: vpredu je dvojité orol, erb mesta Trnavy, erb uhorského kráľovstva a erb zakladateľa súsošia. Zo základu sa takmer do výšky sôch týči reliéfový ihlan. V strede ihlana akoby v jaskyni je vložená socha sv. Rozálie. Ihlan je zakončený štyrmi kľáčiacimi anjelmi, do ktorého je železnou tyčou zakotvený kamenný stĺp, dlhý 3,5 m, zdobený plastickým festónom, ktorý bol pôvodne pozlátený. Na kamennom stĺpe je hlavica vytesaná do tvaru oblakov z nej vykúkajú hlavy anjelov, stáva sa akoby podnožou sv. Trojice korunujúcej Pannu Máriu. Boh Otec a Syn držia každý vo voľnej ruke zemeguľu. Holubica, koruna a svätožiara sú z pozláteného kovu.

Na podstavci sú tieto nápisy 1. Veniat pax in virtute coeli moderatrix Trinitas. 2. Pro maiori Dei gloria / localis populi pietate/ ita restavrata 3. Honori trinivs Dei / coelique reginae/ ex voto posvimvs. 4. Santissima Trinitas vnvs Devs/ cave senatvi popvloqve Tirnaviensis 5. Devs trinvs ignes pestem aliaqve/ infortvnia gravia vt hinc avertat. Po reštaurovaní v roku 1993 na podstavci pribudol nápis: Civitas Tirnaviensis renovavit et restaurevit a. d. 1993. Znovupostavené súsošie, sa pred verejnosťou odhalilo 21. novembra 1993. Tento dátum bol symbolicky vybraný ako deň Krista Kráľa a deň Obetovania Panny

¹³ HORVÁTH, Peter. 1993: Vitaj, Trojička, na námestí. *Trnavský hlas*, november 1993, roč. 4 , č. 41, s.3 .

¹⁴ ŠIMONČIČ, Ján. 1989: Súsošie Najsvätejšej Trojice. In: *Kultúra a život Trnavy*. 1990, február , s. 4-6.

Márie. Predchádzala mu sv. omša v Dóme sv. Mikuláša, po nej nasledovala procesia milostivého obrazu Trnavskej Panny Márie po Ulici M. Schneidera-Trnavského až na Trojičné námestie, kde sa odohralo slávnostné odhalenie znovupostaveného Súsošia najsvätejšej Trojice. Primátor mesta Trnavy Ing. Imrich Borbély pred zúčastnenými odhalil monument a trnavský arcibiskup Mons. Ján Sokol ho posvätil. Trnavským Trojičným námestím znela zasväcujúca modlitba pred obrazom Panny Márie a mohutné - Bože, čos' ráčil slovenskému rodu po mnohoročnom ťažkom utrpení... Spolu so zástupcami mesta sa slávnosti zúčastnili aj predstavitelia zo zahraničných družobných miest - primátor anglického Rochestru R.D.Cox, starosta talianskeho Casale Monferato Ricardo Coppo, starosta nemeckého Thyrnau Leonhard Anetseder, zástupca primátora z maďarského Szombathely András Wagner, Ing. Ján Steiskal, starosta z družobnej Břeclavi a ďalší. Sprievodným podujatím slávnostnej akcie bola vernisáž výstavy fotografií Súsošie najsvätejšej Trojice vo foyeri Trnavského divadla a literárno – hudobné pásmo Oheň z neho. Filatelisti mali možnosť zakúpiť si príležitostnú obálku s pečaťou prvého dňa. Podľa tohto súsošia bolo pomenované aj námestie (Trojičné námestie).¹⁵

Obr. č. 2 - Fotografia dokumentuje slávnostné odhalenie zreštaurovaného Súsošia najsvätejšej Trojice.

¹⁵ SELICKÝ, R. Premenenie ulíc. *Trnavský hlas*, marec 1990, roč. 42, č. 10, s. 1.

4. 2. Anton Gábrik – Socha Pápeža Jána Pavla II.

„Návštevu najvyššieho predstaviteľa katolíckej cirkvi, pápeža Jána Pavla II., ktorá sa uskutočnila v septembri 2003, sa rozhodlo mestské zastupiteľstvo navždy pripomínať Trnavčanom sochou.“¹⁶ Na sochu bola vypísaná súťaž „podmienkou bolo kompozičné riešenie tak, aby zohľadňovalo existujúce historické a sakrálne pamiatky, ktoré sa na tomto námestí nachádzajú“¹⁷.

Prvého kola sa zúčastnili traja uchádzači, komisia vybrala z troch návrhov víťazný, od akademického sochára Antona Gábrika. Spomínaný autor súťaž vyhral, ale Úrad pre verejné obstarávanie súťaž návrhov zrušil z toho dôvodu, že „nebolo presne vyšpecifikované, kto sa jej môže zúčastniť. Či to môže byť výtvarník alebo sochár.“¹⁸ V druhom kole Anton Gábrik súťaž opäť vyhral, stanovil lehotu zhotovenia na 20 týždňov a zároveň znížil cenu vyhotovenia sochy z 1,9 milióna korún na 1,5 milióna. V zmluve sa zaviazal dodržať termíny zhotovenia modelu, odliatia a osadenia v priestore. Tento termín autor nedodrжал a podľa zmluvy mu malo plynúť penále stanovené vo výške 6000 korún za každý deň omeškania. Toto penále A. Gábrikovi výberová komisia odpustila z toho dôvodu, že došla žiadosť od autora o navýšenie ceny diela o pol milióna korún. Tento návrh bol predložený na zastupiteľstvo. Poslanci navrhli kompromisné riešenie. Bolo mu odpustené penále, pričom poslanci, samozrejme, neschválili navýšenie sumy.¹⁹ Dielo bolo odliate v sochárskej zlievari Ladislava Szabóa v Galante. Samotná socha je vysoká 240 cm, váži 650 kg z materiálu bronz, stojí na kamennom podstavci v tvare valca. Ján Pavol Druhý je zobrazený v nadživotnej veľkosti, stojacej polohe s pastierskou palicou, na ktorej je ukrižovaný Kristus. Socha je otočená smerom k „divákovi“ a nachádza sa na nej podpis Jána Pavla II. Sochu pápeža Jána Pavla II. nakoniec odhalili v nedeľu 16. októbra 2005 na Univerzitnom námestí pred Katedrálou sv. Jána Krstiteľa v Trnave s viac ako mesačným oneskorením. Slávnostného odhalenia sa zúčastnil pápežský nuncius Mons. Henryk Józef Nowacki, primátor Trnavy Štefan Bošňák a arcibiskup Mons. Ján Sokol.

¹⁶ ONDRUŠKOVÁ, D. V Trnave bude stáť socha pápeža. TRNAVSKÉ NOVINY TH EXTRA, marec 2004, roč. 14, č. 9, s 1.

¹⁷ utorok 7. 9. 2004 12:43, TASR 2004

¹⁸ NAGYOVÁ, Petra. Poslanci autorovi odpustili penále. MY- TRNAVSKÉ NOVINY, október 2005, roč. 16, č. 41, s. 4.

¹⁹ tamtiež, s.4.

Po jej zverejnení sa Anton Gábrik pred médiami vyjadril: „Mal som rôzne portréty, podľa ktorých som sa ho snažil zvečniť. Nesnažil som sa nájsť len jeho podobu, ale aj podobu jeho duše. Preto dúfam, že Trnavčania pri mojej soche nadobudnú pocit pokoja a lásky z jeho posolstva...“²⁰ Hovorca mesta Pavol Tomašovič uviedol: „Predstavitelia trnavskej samosprávy si uvedomujú, že je vhodné nadviazať na historické označenie mesta (Malý Rím). Snažia sa ho využiť aj v cestovnom ruchu a prilákať do Trnavy turistov, k čomu pomáha aj spomienka na Jána Pavla II...“²¹.

Obr. č. 3 - Slávnostné odhalenie sochy od A. Gábrika - Ján Pavol II.

4. 3. Sochy sv. Márie, sv. Jozefa a iné náboženské sochy

Tieto dve sochy sv. Márie a sv. Jozefa boli zhotovené v roku 1770 ako súčasť barokového mosta nad potokom Trnávka. „Aj keď most v prvej polovici minúťého storočia zlikvidovali, sochy z roku 1770 zostali na svojom mieste až do roku 1981. Vtedy začali komunistickému režimu prekážať a tak boli odstránené.“²² Uložené boli vo Františkánskom kláštore; neskôr v istom stavebnom podniku (na Františkánskej ulici), dnes ich majú pod zámkou pamiatkari.

Socha sv. Jozefa je v životnej veľkosti v pravej ruke drží malého Ježiška, v ľavej mala pôvodne kovovú ľaliu a okolo hlavy mala gloriolu. Socha sv. Panny Márie je tiež v životnej veľkosti, je to plastika bežného typu Immaculaty - nepoškvrneného počatia, ako stojí na zemeguli obtočenej hadom so zopätými rukami, na hlave mala gloriolu s hviezdami. Na

²⁰ NAGYOVÁ, Petra. Malý Rím má svoju sochu pápeža. MY- TRNAVSKÉ NOVINY . októbra 2005, roč. 15 , č. 40, s. 4.

²¹ NAGYOVÁ, Petra. Malý Rím má svoju sochu pápeža. MY- TRNAVSKÉ NOVINY . októbra 2005, roč. 15 , č. 40, s. 4.

²² <http://spravy.pravda.sk> [cit. 2008–26–4]

podstavci sv. Jozefa je hlava Ježiša s lúčmi, možno ho považovať za znak Trnavy a pod sochou sv. Márie je znak uhorského kráľovstva. Na obidvoch podstavcoch je vyrytý dátum 1770.

Pred ošetrovaním začiatkom 90. rokov (20. storočia) boli obidve sochy značne poškodené. Na pôvodnom mieste, kde stáli, boli počas predchádzajúceho politického zriadenia nedostatočne udržiavané, v dôsledku vandalských zásahov, neodbornej manipulácie pri prevoze a nevhodnom uskladnení po demontáži sa stratila celková povrchová modelácia a súdržnosť hmoty kameňa. Zmizli aj kovové atribúty (glorioly, hviezdy, ľalia)²³.

V roku 2008 poslanec mestského parlamentu Bohumil Chmelík podal návrh na navrátenie týchto sôch na pôvodné miesto. Keďže mestská rada nebola proti, navrhlo sa nakoniec kompromisné riešenie, ktoré sa doteraz ešte nezrealizovalo, a to: Milan Kazimír z Krajského pamiatkového úradu navrhoval, že by bolo lepšie, keby sa na ulicu dali len kópie týchto diel. „Je to vo svete bežná prax, originály v takomto prípade zostávajú v lepších podmienkach niekde v múzeu,“²⁴ Tieto jeho obavy vyplynuli hlavne z náročnosti opráv, ktorým boli podrobené obidve sochy doposiaľ. „Okrem sôch sv. Jozefa a Panny Márie by sa na svoje miesto mala vrátiť aj ešte staršia socha sv. Jána Nepomuckého. Tá stála pred Paulínskym kostolom sv. Jozefa od roku 1752, dnes je odložená vo dvore kostola. Vzniká aj plán na vytvorenie kópie ďalšej sochy z 18. storočia, ktorú niekto ukradol z nádvorja radnice.“²⁵

4. 4. Trnavský Betlehem

V roku 2006 mesto od „ľudového“ rezbára Štefana Réckého z Nitry odkúpilo betlehem. Tento betlehem sa skladá zo 17 lipových figúr, ktoré zobrazujú narodenie Ježiša Krista. Tvoria ho klasické postavy, Ježiško v jasličkách, kľáčiaca modliaca sa Panna Mária, Jozef, traja králi, somárik, dvaja valasi – jeden hrá na fujare, druhý kľáči s pastierskou palicou. Pri valachoch sú 4 ovce a jeden baran. Kompozíciu tvoria ešte dve ženy, jedna v rukách nesie v zástere chleba, druhá v košíku ovocie. Jednotlivé figúry sú disproporčné, niekedy nie je zrejmé či figúra kľáči alebo naozaj stojí. Autor prezentuje daný výjav skôr symbolicky. Figúry sú inštalované v slame a v čečine, najväčšia z figúrok, valach s fujarou, má okolo 100 cm. Pred zmoknutím ich chráni drevená strecha, na ktorej je upevnená drevená hviezda. Na kompozíciu

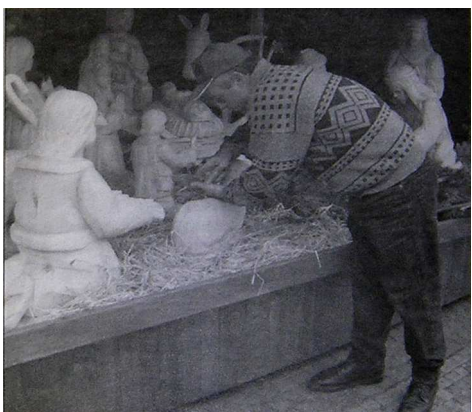
²³ ČAMBÁL, Pavol. Plastiky vrátené do života. Kultúra a život Trnavy. október 1990, roč. 9, č. 11 s. 19.

²⁴ <http://www.pravda.sk>. [cit. 2008–26–4]

²⁵ <http://www.pravda.sk>. [cit. 2008–26–4]

sa dá pozerat' len z prednej strany. Zároveň, každý večer po desiatej hodine sa táto predná časť zabezpečuje kovovou mrežou pred vykradnutím. Betlehem sa každý rok inštaluje na námestí pred Súsoším najsvätejšej Trojice.

Autor sa k samotnej práci na betleheme vyjadril tak, že výroba jednej figúry mu zaberie 4 až 8 dní... „ Svoje námety hľadám v slovenskom folklóre.“, „ v žiadnom z jeho betlehemov nemôže chýbať žena s chlebom a mládenec s hudobným nástrojom.“²⁶Podobné betlehemy, aký je ten trnavský, nájdeme aj v Nitre a v Prievidzi a v súkromných zbierkach po celom svete. Rezbárčine sa venuje od roku 1995 a okrem betlehemov sa venuje podľa vlastných slov „modernej sakrálnej tvorbe“²⁷.

Obr. č. 4 - Štefan Récký pri inštalovaní betlehema na Trojičnom námestí.

²⁶ KOPÁČOVÁ,R. Jeho sochy obdivujú ľudia na celom svete. MY- *Trnavské noviny*, december 2006, roč.16 , č. 48, s. 6.

²⁷ KOPÁČOVÁ,R. Jeho sochy obdivujú ľudia na celom svete. MY- *Trnavské noviny*, december 2006, roč.16 , č. 48, s. 6

4. 5. M. Pala – trojmetrová maketa Krista

Od 23. septembra do 11. októbra 2009 prebehla v trnavskej Synagóge - Centre súčasného umenia samostatná výstava sochára Martina Palu s názvom Mét hode Classique.

Kurátorsky tento projekt pripravil Juraj Štafa a akciu okrem predsedu Trnavského samosprávneho kraja prišiel podporiť primátor Prešova Pavol Hagyari.

Juraj Štafa je asistentom predsedu Trnavského samosprávneho kraja Tibora Mikuša a nemá kurátorské vzdelanie. Rolu kurátora mu umožnil kraj, pre ktorý robí výstavy, prednášky a iné kultúrne akcie v rôznych inštitúciách celého kraja.²⁸

Juraj Štafa predstavil výstavu, ktorá zahrňovala desaťročie autorovej tvorby. Boli to prevažne bronzové sochy, v ktorých M. Pala rozvíja rozprávkovú tematiku: Zlatá ryбка, Mravenisko, Orol Mochovecký atď., dominantou celej výstavy sa stala trojmetrová socha Krista zo sádry, ktorá je len modelom tej ozajstnej, ktorá sa má postaviť do roku 2013 v Prešove a má mať gigantických 33 metrov. Kristus je znázornený v stoji, šaty mu zahaľujú nohy, ruky má mierne od tela, akoby vítal pocestných. Autorom nápadu obrovskej sochy Krista je primátor mesta Prešov Pavol Hagyari. (Podobná socha o päť metrov vyššia s rozpaženými rukami stojí nad brazílskym Rio de Janeirom.)

Primátor mesta Prešov Pavol Hagyari počas príhovoru na slávnostnom otvorení výstavy prezentoval, že postavením tejto obrovskej sochy by sa Slovensko reprezentovalo s európskymi a svetovými parametrami, ktoré by zviditeľnili mesto i celý región.

K celej výstave riaditeľ Galérie J. Koniarka V. Beskid povedal : „Táto socha vypovedá o mocenských pozíciách náboženstva a politiky, ale aj o konzervatívnom vkuse bežného diváka. Pre mňa to je bronzová mŕtvolka, ktorá nech je akákoľvek veľká, tak nežije už teraz.“²⁹ Pred novinármi z denníka Sme ešte spresnil: „Predstavuje veľmi stredoprúdový, komerčný, v niektorých prípadoch až gýčový program. Ak by som ja bol kurátorom podobnej výstavy, nikdy by nebola zaradená do výstavného plánu.“

²⁸ <http://kultura.sme.sk> [cit. 2009–7–10]

²⁹ <http://www.sme.sk>. [cit. 2009–7–10]

Celá výstava v umeleckých kruhoch spôsobila veľký rozruch a otvorila vlnu kritiky a diskusie o zasahovaní politikov do umenia vo verejných inštitúciách.³⁰ Budem sa jej venovať v nasledujúcej kapitole.

Obr. č. 5 - Vernisáž výstavy M. Palu s trojmetrovou maketou Krista v priestoroch Trnavskej Synagógy - Centre súčasného umenia (GJK).

4. 6. Kritika náboženskej objednávky

Po zverejnení článku Trendy v kultúre určujú úradníci k danej výstave v denníku Sme vznikla diskusia, z ktorej tu uvádzam dve reakcie bez úpravy pravopisu a štylistiky:

Richard Gregor³¹ – Tá výstava je strašná

„90. rokoch počas hlbokého mečiarizmu bola trnavská galéria akosi bokom od ideologického tlaku a bola jedným z najprogresívnejších miest pre súčasné umenie, napr. v Bratislave v tom čase rovnako zameraná a úspešná galéria nebola. Dnes, 11 rokov po, 7 rokov po delimitácii galérií na kraje, na mieste, kde boli Poirierovci (!!!), kde mnohí z generácie 90. rokov vytvorili svoje vôbec najlepšie práce, vystavujú jednoducho hrubozrnnú propagandu (to isté ako veľká-väčšia-najväčšia socha Gottwalda za socializmu, len teraz predstierame, že vyznávame iné hodnoty) a aby nebola na výstave osamotená, doprevádzajú ju úplné gýče - čo už rozpozná aj dieťa. Ten nešťastný úradník Štaffa je tak presvedčený o svojom práve vstupovať do kultúry a kreovať, že mu to možno až závidieť, dobre sa za socializmu vyškolili takéto robotnícke kádre. Ešte aj dikciu používa nezmenenú: razantnú, údernú / a / popletenú: "forma moderná, obsah tradičný". Lenže pozor - toto, čo on sprostredkúva je určitá forma

³⁰ <http://www.sme.sk>. [cit. 2009-7-10]

³¹ Mgr. Richard Gregor, teoretik umenia, Fakulta umení, Akadémia umení Banská Bystrica

fundamentalizmu: to, že GJK je verejná inštitúcia neznamená, že musí predsa naplňať potreby všetkej najširšej verejnosti. Je to úplne absurdné; galéria predsa nie je masovokomunikačný prostriedok / verejnoprávna inštitúcia - toľko peňazí z daní predsa nedostáva a nemá predsa veľký rozsah, len malú budovu (ktorú mimochodom nepostavil TTSK); len preto, že úradník neprekročil limity animačného vkusu, to neznamená, že náročnejší ľudia neexistujú. Inštitúcia má svoje renomé, tradíciu, na nej je jej hodnota, nie je ľahké ju vytvoriť, pracujú na tom často generácie odborníkov (napr. na zbierke a jej spravovaní) - takto sa však chová ako prostitútka, resp. je znásilnená z vôle úradu. A nerozprávajte tu o Michalskom dvore. To je súkromná galéria a jej smutná činnosť je výhradne na jej preferenciách.“³²

Mira Putisová³³ - ku panovi Staffovi

„V PGU pred časom bola vystava spminaneho O 4. Zimku, M. Pallu a S. Kicu pod nazvom Tri Kamene, kde ostatni dvaja zucastneni autori prezentuju ten isty "model" socharstva. Kuratorom bol opat J. Staffa. Co znamena kurator v podani p. Staffu? Bol ako kurator uvedeny na pozvanke a prisiel povedat par bezobsaznych slov na vernisaz. Kuratorom je vsak ten, kto sa zucastni aj pripravy vystavy v galerii, cize uplatni svoj koncept instalacie - prezentuje tym najma schopnost prace s dielami v danom priestore, a tak spoluvytvara prezentaciju pre divaka (o ktorom pan Staffa tak rad hovori). Instalaciju vsak nechal na galeriu a jej zamestnancov - ved pracuje sam! - skoda len, ze pritom takto zneuzil vsetkych okolo. Ak s tym suhlasia autori - je to ich problem. Ked aj galeria (z politickych dovodov) dava priestor pre takuto vystavu, na tejto povinnosti/cinnosti, ktora je mimochodom aj znamkou profesionality kuratora, sa nic nemeni. (BTW instalovat takyto typ umenia je prakticky nemozne, nech sa pouzije akykolvek sposob invencneho pristupu, vysledok je vzdy zalostny). Politicky ekumenizmus v mysleni pana Staffu je len volanie po priemernosti, po uplatnovani priemernosti tam, kde je tendencia zdvihlat latku vyssie.“³⁴

Odhalenie Súsošia najsvätejšej Trojice v roku 1993 sa stalo veľkým symbolom hlavne pre katolíckych veriacich, ktorí toto súsošie spájali s aktom slobody demokracie. Súsošie symbolizovalo aj náboženskú slobodu, ktorú zaručovala ústava. To, čo sa mne nepáčilo, je hlavne fakt že, Trojičku zo svojho pôvodného postavenia natočili o 90° smerom k Trojičnému námestiu a týmto aktom, ako keby nová politická moc znovu vyznačovala svoje dominantné postavenie vo verejnom prostredí po roku 1989.

³² <http://www.sme.sk>. [cit. 2009-7-10]

³³ Mgr. Miroslava Putišová - kurátorka Považskej galérie v Žiline

³⁴ <http://www.sme.sk> [cit. 2009-7-10]

Sochári ako Pavol Čambál, Anton Gábrik, Stanislav Kožela a ďalší v období po roku 89 slúžili vo verejnom priestore (mimo GJK) novej politickej moci len na reštaurátorské práce diel spred roku 1948 a od týchto autorov nevzniklo vo verejnom prostredí žiadne dielo, ktoré by nebolo spojené s politickým a náboženským smerovaním Trnavy.

Príkladom toho bola aj súťaž na sochu Jána Pavla II. (kapitola 4.2), ktorú vyhral akademický sochár Anton Gábrik, kde sa pomenovanie náboženskej objednávky ešte viacej zúžilo na hlavného predstaviteľa katolíckej cirkvi.

Zároveň autor musel prispôbiť sochu kompozične tak, aby zohľadňovala sakrálnu a historickú výzdobu v jej okolí, kde mala stáť.³⁵

Toto značkovanie verejného prostredia mesta Trnava prešlo až do priestorov Synagógy - Galérie súčasného umenia, kde Trnavský samosprávny kraj neodborne zasiahol do výstavného plánu GJK silnou komerčnou až gýčovou výstavou M. Palu, na ktorej dominovala trojmetrová maketa Krista. (Kapitola 4.5. M. Pala – trojmetrová maketa Krista).

5. Historická objednávka

V tejto práci považujem historickú objednávku za objednávku umenia vzťahujúcu sa k historickej udalosti alebo osobnosti.

5. 1. Objednávka umenia vzťahujúca sa k historickej udalosti

³⁵ <http://www.sme.sk> [cit. 2004–7–9]

5. 1. 1. Pamätník nespravodlivo prenasledovaných v rokoch 1948- 89

Tento pamätník dalo Mesto postaviť na podnet A. Salvianého, ktorý je predsedom Zväzu protikomunistického odboja v Trnave.

Mesto vypísalo súťaž a komisia spolu s pánom A. Salvianym vybrala víťazný návrh od reštaurátora T. Kucmana.

Víťazný návrh pamätníka bol vlastne kamenný blok v tvare kocky, ktorá symbolizovala národ. Tento kamenný blok mal v strede výraznú trhlinu, podľa autora symbolizovala: „sily z minulosti, ktoré sa snažili národ roztrieštiť“³⁶, trhlinu zväzovala reťaz symbolizujúca „ľudí, ktorí sa snažili tento národ udržať pokope, kde každé ohnivko predstavuje jedného disidenta.“³⁷ Na tomto kamennom bloku bol dátum 1948-89 symbolizujúci vznik a zánik zodpovedajúceho politického režimu na Slovensku. Socha bola položená na štvorcovom podstavci z toho istého materiálu, na ktorom autor vyčlenil miesto na text tematicky súvisiaci s monumentom. V okolí pamätníka mal byť biely drvený kameň.

Po konzultáciách s komisiou a s A. Salvianym, T. Kucman na svojom víťaznom návrhu zmenil podstavec, ktorý vo výslednom pamätníku má kužeľovitý tvar a vystupuje z vydláždenej podlahy. Na podstavci z prednej strany je na mosadznej platni vyrytý nápis: „Vďaka ti, bože, čos ráčil slovenskému rodu, láskavo vrátiť slovenskú zas hrudu, aby žil na nej jarma pozbavený.“ Tento nápis je vyňatý s hymnickej chrámovej piesne, ktorú zložil Mikuláš Schneider-Trnavský pre rímsko-katolícku cirkev. Pod ním je nápis: „Pamätník nespravodlivo prenasledovaných v rokoch 1948-89.“ Zo zadnej strany podstavca je na podobnej mosadznej platni vyrytý nápis: „Postoj pocestný, chvíľu porozmýšľaj o obeti politických väzňov v našom kraji, lebo im je venovaný tento pamätník, možno aj tvoja sloboda bola vykúpená ich vierou v spravodlivosť.“ Tento text je od trnavského básnika a politického väzňa Vojtecha Otmara, pod ním je znovu nápis: „Pamätník nespravodlivo prenasledovaných v rokoch 1949-89.“ Samotný kamenný blok, ktorý je na podstavci sa veľmi od pôvodného návrhu neodlišuje, zmena je akurát v praskline, ktorá nie je dosť výrazná, pretože sa autor obával roztrhnutia monumentu vplyvom nepriaznivých poveternostných podmienok. Na tomto mieste predtým stál pamätník Honvédov, ktorý v päťdesiatych rokoch mesto presťahovalo k novému cintorínu.

³⁶ NAGYOVÁ, Petra. Čo chcel sochár svojím pamätníkom povedať? MY- TRNAVSKÉ NOVINY 24. júla 2006, roč. 16 , č. 7, s. 5.

³⁷ Taktiež

Celý pamätník je inštalovaný v Ružovom parku na Hlavnej ulici v Trnave. Stojí pri Krajskej knižnici Juraja Fándlyho oproti Pamätníku osloboditeľov.³⁸ Slávnostné odhalenie Pamätníka nespravodlivo prenasledovaných v rokoch 1948-89 sa uskutočnilo 14. júla o 14:30 hod., posvätili ho spoločne biskup Dominik Tóth a ev. s. v. farár Rastislav Hargaš, pričom k jeho podstavcu boli kladené vence každý z inej strany pamätníka. Udalosti predchádzala sv. omša, ktorá sa začala o 13.00 hod. v Kostole sv. Heleny.

Obr. č. 6 - T. Kucman - Pamätník nespravodlivo prenasledovaných v rokoch 1948-89.

5. 1. 2. Pavol Čambal - Bronzová tabuľa k novembru 1989

Dňa 16. 11. 2009 sa pred Divadlom Jána Palárika v Trnave konala spomienková akcia k 20. výročiu nežnej revolúcie. Po úvodnom príhovore jedného z protagonistov trnavského novembra 1989, herca Vladimíra Oktavca, primátor mesta Trnava Štefan Bošňák a predseda Trnavského samosprávneho kraja Tibor Mikuš pred verejnosťou odhalili bronzovú tabuľu k výročiu novembra 1989 s textom: „*Trnavčania. V novembri 1989 sme na tomto námestí zdvihli svoj hlas proti totalitnému režimu. Nezabudnime. 17. novembra 2009.*” V pravom dolnom rohu je znak mesta Trnava, v ľavom dolnom rohu je znak Trnavského samosprávneho kraja. „Myšlienka pripomenúť si výročie novembra '89 tabuľou vyšla z

³⁸ Pamätník osloboditeľov dal minulý režim postaviť na pamiatku 1. apríla 1945 - oslobodenia mesta Trnavy Červenou armádou od fašizmu.

iniciatívy občianskeho združenia Trnavské fórum³⁹. Podľa slov Bohumila Chmelíka ich nápad mestské zastupiteľstvo neschválilo :„Pôvodne mala byť zhotovená z kovu, z akého sú vyrobené kanály, aby po nej ľudia chodili a pripomínali si tieto udalosti. Ďalšia alternatíva bola vyhotoviť sklenenú dosku, ktorá by bola zo spodu nasvietená, čo by dalo námestiu nový rozmer, skonštatoval.“⁴⁰

Nakoniec sa rozhodli poslanci mestského zastupiteľstva pre túto „konzervatívnu alternatívu“, ktorú pre mesto zhotovil Pavol Čambal za 1900 eur. Po slávnostnom odhalení predstaviteľmi Mesta a Kraja, spoločnom fotografovaní a rozhovoroch s médiami, uviedlo Divadlo Jána Palárika v zrkadlovej sieni premiéru divadelnej hry: Nežnosti po dvadsiatich rokoch od Jakuba Nôtu.

Obr. č. 7 - Slávnostné odhalenie bronzovej tabule k novembru 1989 od P. Čambala.

³⁹ utorok 17. 11. 2009 7:29 | Copyright © SITA 2009

⁴⁰ Telefonický rozhovor s Trnavským mestským poslancom Bohumilom Chmelíkom (KDH), dňa 22.12. 2009, 18:40 hod.

5. 2. Objednávka umenia vzťahujúca sa k historickej osobnosti

5.2.1. Socha Milana Rastislava Štefánika

„Jednou z mnohých „trnavských požiadaviek“, ktoré odzneli na viacerých mítingoch v minulom roku, bolo znovupostavenie sochy veľkého slovenského národovca, politika, diplomata, vedca a vojaka generála Milana Rastislava Štefánika.“⁴¹

Existencia tejto sochy bola v Trnave do roku 1989 dlho zamlčiavaná. Dokonca sa hovorilo o jej roztavení. Túto sochu zhotovil Ján Koniarek v roku 1924, bola postavená z verejnej zbierky, ktorú zorganizovala miestna pobočka Matice slovenskej. O tejto soche sa hovorilo, že je najvernejšou podobizňou M. R. Štefánika. Socha pôvodne stála na vysokom podstavci na mieste, kde dnes stojí Pamätník osloboditeľov od akademického sochára L. Snopeka. Takisto parčík niesol vtedy Štefánikovo meno.

Osobnosť Štefánika v prvej normalizačnej vlne v päťdesiatych rokoch bola násilne vygumovaná zo slovenských dejín. Jeho meno sa prestalo objavovať v učebniciach, knihách a novinách, rušili sa názvy ulíc a táto zmena postihla aj Štefánikovu sochu. Skrátka Štefánik sa stal nepohodlný pre režim pod vedením KSČ.⁴²

Jeho socha sa zachovala a po odmäku jari 1968 sa znovu objavila v Trnave na úpäti Bernolákovho parku oproti pomníku A. Bernoláka. Počas druhej vlny normalizácie v roku 1972, vládnucci režim znovu túto sochu odstránil a schoval do depozitu Galérie Jána Koniarka. Až napokon ponovembrové zmeny v roku 1989 umožnili Štefánikovi a jeho soche rehabilitáciu a návrat do ulíc Trnavy. Na reštaurátorských prácach sa podieľal kolektív reštaurátorov pod vedením akademického sochára J. Jurču.

9. 5. 1990 zažila socha Štefánika svoje opätovné odhalenie, stalo sa tak na 71. výročie jeho tragickej smrti. Slávnostného odhalenia sa zúčastnil minister spravodlivosti SR Dr. Ladislav Košťa, delegácia Ministerstva kultúry SR vedená Dr. Petrom Horváthom, veľvyslanec Francúzskej republiky v ČSFR Jacques Human, predseda katolíckej misie a člen správnej rady Spoločnosti M. R. Štefánika v Paríži Francois Reves, sochár medajlér W. Schiffer, správca Matice slovenskej doc. Dr. Imrich Sedlák, predstavitelia ONV, MsNV Trnava a ďalší. Druhá

⁴¹ Kultúra a život Trnavy: kultúrny mesačník Trnavčanov. č.21 (február 1990).

⁴² Kultúra a život Trnavy: kultúrny mesačník Trnavčanov. č.21 (február 1990).

časť osláv sa presunula do Domu kultúry, kde vystúpil zmiešaný spevácky zbor, ktorý sa zúčastnil aj slávnostného odhaľovania, zložený z troch súborov Tirnávia, Bradlan, Cantica Nova s Vladimírom Ďurovčíkom. Na počesť osobnosti M. R. Štefánika zbor zaspieval Hoj, vlast' moja a Kto za pravdu horí. Spomienková atmosféra sa opakuje každý rok od odhalenia sochy.

Obr. č. 8 - Slávnostné odhalenie zreštaurovanej sochy M. R. Štefánika.

5. 2. 2. Peter Valach, Pavol Daniš
– pamätník Mikuláša Schneidera-

Trnavského

Pomník [Mikuláša Schneidera-Trnavského](#) sa nachádza na [Kapitulskej ulici](#) v [Trnave](#). Bol odhalený v roku 2001 pri príležitosti 120. výročia jeho narodenia. Realizoval ho akademický sochár Peter Valach a architekt Pavol Daniš, ktorý navrhoval architektonickú časť pamätníka. Architektonická časť pamätníka je zložená z mierne ohnutého kamenného múru vysokého tri metre. Kamený múr vo výške jeden a pol metra pretína ohnutý kamenný hranol s nápisom Mikuláš Schneider-Trnavský 1881-1958. Celý tento hranol prechádza kamenným soklom, na ktorom je bronzová busta trnavského hudobného skladateľa Mikuláša Schneidera-Trnavského. Celý pamätník je v noci podsvietený svetlom. Ohnutie architektonickej časti pamätníku symbolizuje píšťalu tvoriacu organ, na ktorom hudobný skladateľ Mikuláš Schneider-Trnavský hrával.

5. 2. 3. Anton Gábrik - pamätník Antona Hajduka.

V roku 2007 si Trnavská univerzita pripomenula 15. výročie svojho vzniku. Počas tejto slávnostnej udalosti 25. novembra odhalili pamätník Antona Hajduka bývalého rektora Trnavskej univerzity. Anton Hajduk bol prvým rektorom Trnavskej univerzity v rokoch 1992-1996. Pamätník je zložený zo spodnej kamennej dosky, na ktorý sa napája podstavec v tvare hranola, na ktorom je umiestnená bronzová busta Antona Hajduka s rektorskou čiapkou. Na

spodnej časti busty je nápis Anton Hajduk. Vedľa podstavca je kamenná kocka postavená špicou nahor, zo spodnej časti je hranou napojená na kamennú dosku. Symbolizuje Hajdukov vzťah k matematike. Na kamenej kocke je z ľavej strany (bližšie k buste) vsadená reverzná časť bronzovej medaily. Predstavuje zväčšenú kópiu medaile, ktorú nosil Anton Hajduk ako rektor, symbolizovala znak Trnavskej univerzity. Z pravej strany kocky je averzná časť tejto zväčšenej medaile.

Obr. č. 9 - Slávnostné odhalenie pamätníka Antona Hajduka od A. Gábrika.

5. 3. Kritika historickej objednávky

5.3.1 Antimonument Martin Kochan

Pamätník nespravodlivo prenasledovaných v rokoch 1949-89 od autora T. Kucmana po odhalení, interpretáciách autora a politikov zakončený sv. omšou v kostole sv. Heleny vyvolal vo mne v tej dobe rozhorčenie, ako takýto nezaujímavý, nudný objekt, ktorého texty odkazujú k devätnástemu storočiu, mesto môže schváliť a reprezentovať ako pamätník nespravodlivo prenasledovaným v rokoch 1948-1989. Ten spôsob reprezentácie mi pripomínal navyše spôsoby, ktoré boli uplatňované režimom, na ktorý sa snažil T. Kucman a mesto ukazovať. Na výberovom konaní sa verejnosť nemala možnosť podieľať. Úrad kultúrnych a športových zariadení to odôvodňoval, že im v tom zabraňuje autorský zákon, zároveň v meste neprebehla žiadna diskusia k téme vyrovnania sa s nespravodlivo prenasledovanými v rokoch 1948-1989.

A. Salviany, ktorý bol iniciátorom tohto projektu, je predsedom zväzu protikomunistického odboja, organizácii blízkej Slovenskej národnej strane - tak nečudo, že celý projekt sa niesol v nacionálnom duchu jeden národ (kamenná kocka), jedno náboženstvo - kresťanský kríž

(prasklina v kocke, ktorú pretína reťaz) a hymnické ódy na bronzových platniach z prednej a zadnej strany pamätníka, s ktorých, mimochodom, sa jedna spievala pri odhaľovaní Súsošia Svätej Trojice v roku 1993 (Vďaka ti, bože, čos ráčil slovenskému rodu atď..).

V rámci svojej diplomovej práce som sa rozhodol tento pamätník vyhlásiť len za podstavec pre moju sochu, ktorú som naň položil. Bola to presná kópia červeného panelu z paneláku, ktorý z môjho okna na šiestom poschodí paneláku na ulici Juraja Slotta 6 je vidieť. Je tmavočervenej farby, je najpopukanejší a najzaujímavejší ako z vonkajšej strany, ktorá je fixovaná bielym tmelom na tmavočervenom základe, tak z vnútornej strany, kde je syntetická farba s kachličkami a s bielou omietkou. Na druhej polovici z vnútornej strany sú čierne fľaky po oleji z výťahu. Celý tento monument bol pripnutý o reťaz pamätníka tak, aby sa nedal ľahko odstrániť. Na zhotovenie pamätníka som použil ten istý materiál, ktorým sa paneláky na Slovensku zateplujú - polystyrén, sieťka, betón. V pondelok 13. 9. 2007 prebehla celá inštalácia diela, po ktorej sme ja a diplomový vedúci Michal Moravčík rozprúdili s privolanými novinármi a okoloidúcimi diskusiu o postavení umenia vo verejnom prostredí v meste Trnava.⁴³

⁴³ Po zverejnení praktickej diplomovej práce Antimonument som síce pomenoval Kucmanov – Pamätník, že je vhodný len ako podstavec pre moju praktickú diplomovú prácu, ale v teoretickej rovine diplomovej práce som úplne pohorel, vôbec som sa nevenoval problematike trnavského verejného priestoru a namiesto toho som rozvádzal moralistické state, ktoré vôbec s témou Antimonumentu nesúviseli (a skôr som si egoisticky riešil svoje slabošské mindráky zo života). Týmto by som sa chcel rovno ospravedlniť ľuďom, ktorí vo mňa v tej dobe verili a ja som danú tému nedotiahol do konca. V diplomovej práci Umenie a politická objednávka po roku 1989 v meste Trnava sa toto moje nezrelé konanie z predošlej teoretickej časti diplomovej práce Antimonument budem snažiť napraviť a danú tému monumentality a verejného priestoru zameranú na mesto Trnava dotiahnuť do konca.

Obr. č. 10 - M. Kochan - Antimonument.

5. 3. 2. Pografitované súsošie poľnohospodárov

Súsošie poľnohospodárov bolo „postavené“ v roku 1989 k 40. výročiu socializácie poľnohospodárstva z podnetu okresnej poľnohospodárskej správy v Trnave.⁴⁴ Toto súsošie je umiestnené pri bernolákovej bráne oproti soche Bernoláka na úpätí promenádového parku. Vytvoril ho akademický sochár Ladislav Snopek. Dielo je zložené z dvoch častí z mramorového podstavca, na ktorom zo zadnej strany pred schodiskom je bronzový reliéf ktorý zobrazuje pluh rozorávajúci zem s textom :„Ako poľnohospodár hrdý som, že obrábam zem počúvam jej reč živú dorobím vám chleba skyvu kde sa len po vlasti hneď chlieb s vami jem.“ Na podstavci sú bronzové figúry pracujúcich oslavujúce žatvu. Dve figúry so stuhou, muž a žena, doprevádzajú ženu, ktorá nesie dožinkový veniec. Toto súsošie prežilo novembrové zmeny a nebolo odstránené napriek tomu, že oslavuje združstevňovanie pôdy.

Začiatkom júna 2008 bolo súsošie farebne posprejované, muž nesúci stuhu mal na červeno natriekané nohavice, modré tričko, žena biele šaty a samotná žena, nesúca dožinkový veniec, mala zelené šaty a v ruke mala namiesto dožinky nasprejovanú muchotrávku červenú s bielymi bodkami. Na Súsoší poľnohospodárov sa už pred týmto posprejovaním nachádzali rozličné nápisy permanentnými fixkami, ktoré neboli až tak viditeľné, napríklad poľnohospodár zo zadnej strany na chrbte mal čiernou fixkou nakreslený veľký znak Wu-tang-clan (Wu-tang-clan: Americká rapová skupina). Celé súsošie nakoniec dali mestskí

⁴⁴ <http://www.sme.sk> [cit. 2008–1–7]

poslanci vyčistiť reštaurátorovi Petrovi Gregvorkovi. Na tieto práce mesto vyčlenilo 174 tisíc korún. Napriek tomu, že verejnosť, aj odborná⁴⁵, aj laická⁴⁶ bola vo väčšine prípadov naklonená novému náteru sôch. Mesto spolu s políciou tento čin kriminalizovalo⁴⁷.

Obr. č. 11 - Neznámy autor - pografitované súsošie poľnohospodárov.

5. 3. 3. Dezinterpretovanie významu sôch historických udalostí a osobností

Socha M.R.Štefánika a Súsošie najsvätejšej Trojice sú typickými príkladmi sôch, ktoré migrujú v urbanizme mesta a toto ich migrovanie nie je zapríčinené ich umeleckou hodnotou ale politickými znakmi ktoré reprezentujú.

Ako môžeme sledovať socha Milana Rastislava Štefánika okrem estetických hodnotení pre ľudí, ktorí reprezentujú mesto otvára alternácie k slovám ako tolerancia, pravda, demokracia, národ.

Tieto slovíčka padali takisto pri odhaľovaní pamätníku obetiam komunizmu napriek tomu, že tento pamätník neiniciovala žiadna občianska organizácia, ale pán A. Salviany z protikomunistického odboja. Predsedom Zväzu protikomunistického odboja je od roku 2006 Arpád Tarnóczy. Arpád Tarnóczy v roku 1997 odhalil v Dolných Vesteniciach pamätnú tabuľu Jozefovi Kirschbaumovi (veliteľ Hlinkovej gardy), jej predchádzajúci predseda Zpk Július Porubský 10. marca 2000 zverejnil pre tlačovú agentúru SITA kritické stanovisko proti vlne protestov, ktoré vyvolalo odhalenie pomníka bývalého prezidenta vojnového štátu

⁴⁵ BEŇOVÁ, Jana. Pomaľovaná socha sa páči. MY- TRNAVSKÉ NOVINY 17. júla 2008, roč. 19, č. 30, s. 5. „Prof. Blažej Baláž je presvedčený že sochu dotvoril človek s výtvarným vzdelaním: „Vzniklo nové dielo, ktoré si môže časť spoločnosti prisvojiť.“

⁴⁶ Taktiež s. 5. „Konečne sa dá na ňu pozeráť, je v nej život. Keby sa o tom nepísalo, nenapadlo by mi, že ide o vandalizmus,“ povedala v ankete Trnavčanka Mária.

Jozefa Tisa v Žiline, poznamenal: „Pod pláštikom tzv. antifašizmu opäť ukazujú svoje tváre nomenklatúrne komunistické kádre a ich ideologickí pohrobkovia.“⁴⁸ Organizácia Zväzu protikomunistického odboja nielenže otvorene prejavuje sympatie k Slovenskému vojnovému štátu, ale aj sa podieľa na spoločných akciách zo Slovenskou pospolitosťou (2005 14. marca v Dome Únie žien v Bratislave výročie vzniku slovenského štátu a jeho prezidenta Jozefa Tisa.) Z týchto dôvodov považujem jej aktivitu na poli ľudských práv za kontroverznú a demagogickú.

Zároveň si môžeme všimnúť, že súťaže na pamätník určený pre historickú udalosť v oboch prípadoch vyhrali nie sochári, ale reštaurátori P. Kucman, A. Čambál. U pána Kucmana sa stala socha monumentom, na ktorom okrem autora participoval iniciátor s nacionalistickými interpretáciami pamätníka, básnik a cirkev, celý pamätník bol dôsledkom toho dekorovaný bronzovými tabuľami, ktoré nesú texty od daných inštitúcií. Po odhalení pamätníka, akoby toho už nebolo dosť, úradníci z kultúrnych a športových zariadení mesta Trnava korunovali pamätník fialovo-bielym vencom, ktorý zavesili na reťaz a tým prekryli hlavnú myšlienku autora – reťaz, ktorá drží rozpadávajúci sa kameň pokope. Celý výsledok vyzerá nie ako pamätník, ale ako „torta“ na ktorej ešte chýbajú sviečky.

U pána Čambála, ktorý vyhral súťaž na tabuľu k novembrovým udalostiam 89 sa akákoľvek kreatívna a sochárska práca redukovala len do bronzovej tabule, na ktorej bolo heslo: Nezabudnime a po stranách znak samosprávneho kraja a znak mesta.

Zároveň obidva pomníky nemali žiadnu alternáciu k osobnému umeleckému vývoju pre týchto dvoch autorov.

Mesto obidvom pánom drží teplé miestečka pri reštauračných prácach, ktoré dotuje nielen z verejných prostriedkov, ale aj od arcibiskupského úradu.

Ako sme si mohli všimnúť, výsledné diela určené pre pamätníkovú tvorbu sa stávajú skôr nosným prvkom pre rôzne odkazy politických a náboženských hesiel, pri Čambálovej tabuli to je až patologický jav, ako sa na odhalovaní plakety popriživovali súčasní reprezentanti politickej moci Š. Bošňák a T. Mikuš.

6. Komerčná objednávka

⁴⁸ <http://sudor.blog.sme.sk> [cit. 2006-25- 7]

V tejto práci považujem komerčnú objednávku za objednávku umenia vzťahujúca sa k estetike konzumnej spoločnosti, stáva sa súčasťou marketingových metód veľkých firiem. Umelecké dielo alebo predmet, ktorý sa za umenie môže len vydávať, je zverejnené skôr za účelom predaja, odbytu určitého tovaru, obchodnej značky, služby. To, čím sa daný obchod v meste Trnava zviditeľňuje, budem skúmať v tejto kapitole.

6.1 Obchod a kreativita v meste Trnava

Po novembri 1989 sa dôsledkom zavedenia trhovej ekonomiky obchodovanie v meste Trnava znásobilo, spôsob predaja začal byť kreatívnejší. V tejto súvislosti sa ako prví k téme vyjadrovali Trnavčania v postrehoch, ktoré vyšli v novinách, ako už bolo spomenuté v podkapitole 3.2., ľudia sa rozčuľovali, že na ulici A. Žarnova sú dva rovnaké obchody s názvom Kvetinárstvo. Čo asi najviac prekážalo magistrátu, boli rozličné pouličné stánky, pulty s tovarom pochybnej kvality, pouliční umelci, ktorí hrali na hudobné nástroje, spievali na ulici a od turistov mámili drobné. Tieto svojvoľné aktivity sa postupne kultivovali do interiérov predajní, alebo exteriérov trhoviska, ktoré sa presťahovalo z priestoru pred domom Mestských parných kúpeľov na Kolárovej ulici do priestoru Mestského zimného štadióna na Spartakovej ulici v Trnave, alebo úplne zanikli a sem-tam sa ukážu na námestí, kde ich poriadková polícia väčšinou vykáže z daného priestoru centra mesta.

Spôsob prezentácie obchodu v meste Trnava je rozmanitý; po roku 1989 sa viac-menej stiahol z centra mesta do interiérov hypermarketov alebo na reklamné plochy billboardov. V súčasnosti sa spôsoby zverejňovania reklamy stávajú čoraz viac agresívnejšími, v podobe rôznych podomových dílerov, alebo letákov, ktoré naplňujú poštové schránky. Vplyvom nových technológií, nástupom digitalizácie obrazu, internetu, okupujú čoraz viac intímnejšiu časť nášho súkromia. Hlavným problém je aj spôsob uniformovania verejného priestoru reklama pre minulý režim nemala opodstatnenie, lebo všetky výrobné prostriedky vlastnil štát. V súčasnosti ponuka a dopyt je globalizovanejší a krajiny východného bloku nehrajú takú úlohu pri ich produkovaní. Rovnaké je to aj s reklamou.

6. 2. Objednávka umenia vzťahujúca sa k marketingu firiem a organizácií

V tejto časti sa pokúsim uviesť niektoré invenčné spôsoby zverejňovania reklamy vo verejnom prostredí mesta Trnava po roku 1989.

6. 2. 1. Plagátovacie stĺpy

Pôvodné sklenené tabule so železným rámom, niekedy s hviezdou, niekedy bez, určené k oznamovacej informačnej funkcii, sa nahradili betónovými valcami, ktoré boli pôvodne určené k odvodu kanalizácie. Neskôr im pribudli žlté čiapky z laminátu, aby do nich nepršalo a nezaplňovali sa odpadkami.⁴⁹ Mesto aj takýmto spôsobom riešilo spočiatku divoký výlep plagátov, ktorý sa neskoršie začal považovať za priestupok a trestať finančnou pokutou a dnes už sa na tieto plochy môže lepiť len za istý finančný obnos.

6. 2. 2. Vypustenie balóna⁵⁰

V sobotu 12. septembra 1991 počas osláv Tradičného trnavského jarmoku sa z Trojičného námestia vypustil obrovský horkovzdušný balón s reklamným nápisom - Agariolo, mesto aj týmto spôsobom chcelo zatraťtívniť toto podujatie. Dnes sa už z tohto miesta z technických príčin balón vypustiť nedá, musel by sa posunúť o pár metrov bližšie smerom k budove pošty, na tom mieste dnes už stojí obnovené Súsošie najsvätejšej Trojice.

6. 2. 3. Kreslenie kriedou na chodník⁵¹

Medzinárodný deň detí má v meste Trnava dlhoročnú tradíciu, je určený tým najmenším, sú mu venované desiatky akcií. Tieto akcie sú v dnešnej dobe spojené viac-menej so športovou aktivitou. Pred rokom 1989 bol tento sviatok podľa záznamov obohatený o aktivitu, v ktorej deti vo verejnom priestore mesta kreslili farebnými kriedami na chodník. Bola to skupinová aktivita, diala sa väčšinou na rozsiahlych sídliskových asfaltových ihriskách. Na dobových fotografiách majú deti rozdelené ihrisko bielou kriedou na plochy, do ktorých vkresľovali

⁴⁹ ONDRUŠKOVÁ, D. V Trnave prší do stĺpov. Trnavský hlas extra, 1. október 1991, roč. 1 , č. 13, s. 3.

⁵⁰ PAVLÍK, M. Lietajúci balón. Trnavský hlas extra, 1. október 1991, roč.1 , č. 13, s. 5.

⁵¹ LIESKOVSKÝ, Jaroslav. K sviatku najmenších. Trnavský hlas 6. júna 1989, roč. 41 , č. 22, s. 5.

každý svoj obrázok väčšinou na rozprávkovú tému. Neskôr táto aktivita prešla z chodníkov na stojany s výkresmi, na ktoré deti maľujú vodovými farbami⁵², následne do podoby bodypaintingu, kde si dvojica detí navzájom maľuje zdraviu neškodnými farbami tvár.⁵³

6. 2. 4. Plyšový sloník⁵⁴

Na Trojičnom námestí sa v piatok 13. apríla 1993 rozhodol rakúsky Safari-park urobiť pre deti malé prekvapenie. Po Trojičnom námestí sa prechádzal plyšový sloník, maskot safari-parku, ktorý rozdával informačné letáky, cukríky a zároveň bavil okoloidúcich svojím sloním výzorom. Akcia mala v tej dobe veľký úspech, na túto plyšovú „hračku“ sa prišlo pozrieť veľa malých detí s rodičmi.

6. 2. 5. HP-Man⁵⁵

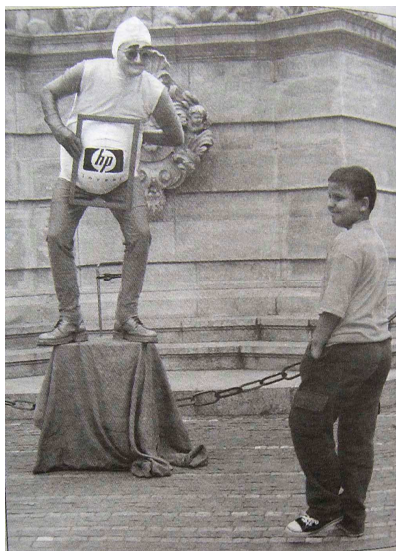
Na Trojičnom námestí sa v utorok 10. mája 2004 objavila postava firmy HP, bol to muž oblečený v modro-strieborných šatách, tvár mal natretú na strieborno a na očiach mal vyklápacie okuliare. V rukách držal rámik, ktorým vyčleňoval logo zo svojich šiat, stál na stoličke a hádzal na okoloidúcich nezvyčajné pohľady. Cieľom tejto performance bolo tohto pána odfoťiť v zaujímavej póze a fotku odoslať na uvedenú adresu firmy, ktorá vyhlásila súťaž.

⁵² SELICKÝ, Radoslav. Zábava pre všetkých. Trnavský hlas 6. júna 1991, roč. 43 , č. 22, s. 5.

⁵³ DANÁK, Martin. Deti oslavovali. Trnavské noviny 4. júna 2005, roč. 45 , č. 26, s. 3.

⁵⁴ ONDREJKA, Peter. Plyšový sloník z Rakúska. Trnavský hlas extra 6.-13. apríla 1993, roč. 3, č. 14, s. 2.

⁵⁵ REPÁŠOVÁ, Anna. Zaostri na HP-mana. Trnavské noviny TH Extra. 6-10 mája 2004, roč. 14/44, č. 18, s. 5.

Obr. č. 12 - Firma Hp – Hp man

6. 2. 6. Robot Sony

Na Trojičnom námestí v stredu 30. septembra 2004 v dopoludňajších hodinách pracovníci firmy Sony nainštalovali na námestie robota kart, ktorý rukou ukazoval smerom k novootvorenému Sony centru v Zábavno-obchodnom centre Max. Tento robot bol urobený s kartónových krabíc a na tele mal reklamné nápisy: Sony, Sony Centrum, Otvorili sme nové Sony centrum v Zábavno-obchodnom centre Max.

6. 2. 7. Mercedes v novej výlohe

V bývalom Dome kultúry, ktorý stojí na Trojičnom námestí od začiatku roku 2009 reprezentuje v stálej presklenej výlohe firma Mercedes. V sklenenom hranole je biele auto na modrom koberci značky Mercedes Benz triedi E s reklamnými informáciami na prednom skle, ktoré hovoria o jeho cene a parametroch. Toto presklené „akvrium“ sa reprezentuje v kultúrnom centre mesta ako hodnotná dominanta. Mesto nemá možnosti ako toto komerčné gesto kultivovať z námestia, lebo táto časť námestia patrí súkromnej firme, ktorá tieto priestory len prenajíma.⁵⁶

⁵⁶ Telefonický rozhovor s hovorcom mesta Trnava P. Tomašovičom dňa 9. 1. 2009 10:40 hod

Obr. č. 13 - Mercedes na Trojičnom námestí .

6. 2. 8. Kurence laminátové – Európska únia.

27. 4. 2009 na pešej zóne v centre Trnavy pred lavičkami oproti kníhkupectvu vyrástla modrá tribúna, ktorú tam umiestnila Informačná kancelária Európskeho parlamentu na Slovensku (IK EP). Tribúna mala nápis „Koľko informácií o výrobkoch naozaj potrebujete?“. Nad tribúnou stáli dva objekty, boli to nadrozmerne laminátové kurence zabalené vo fólii na bielych táckach, presne také, na aké sú zvyknutí spotrebitelia z nákupných centier. Kurence vákuovo balené, pripravené už len na prípravu. Jedno balenie bolo polepené nálepkami s informáciami o hmotnosti, dátume výroby a producentovi. Druhé balenie neobsahovalo žiadne informácie. Inštaláciu spolu s europoslancami Milošom Kotercom a Petrom Šťastným (ELS-ED, SDKÚ) odhalil v pondelok aj predseda Trnavského samosprávneho kraja Tibor Mikuš. Na Hlavnej ulici vystúpila kapela Hudba z Marsu a žiačky Základnej umeleckej školy v Trnave. Letáky a informácie, ktoré boli distribuované na tejto akcii, oznamovali, že kurčatá sú súčasťou predvolebnej kampane do Európskeho parlamentu (EP). Symbolizujú možnosť voľby a poukazujú na riešenie spotrebiteľských otázok. Andrea Elscheková-Matisová vedúca zastúpenia EK poznamenala pre MY Trnavské noviny: „Naším cieľom je povzbudiť občanov, aby prišli odovzdať 6. júna svoj hlas. Fórum je jedným z podujatí v predvolebnom období, hovoríme na ňom, čo pre nás EP znamená a čo pre Slovákov robí,“⁵⁷. Na Trnavskej univerzite zároveň prebiehala informačná kampaň s názvom: Aj ty si Európsky parlament, ktorú

⁵⁷ JURÍKOVÁ, Lenka. Na pešej zóne v Trnave sú obrovské kurčatá. MY- TRNAVSKÉ NOVINY 30. apríla 2009, roč. 16 , č. 40, s. 4.

pripravila Informačná kancelária EP a Zastúpenie Európskej komisie (EK) na Slovensku. Na konferencii vystúpil EP Miloš Koterec, Peter Šťastný a Irena Belohorská. Na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity sa konalo oceňovanie najlepších bakalárskych prác a diplomových prác študentov, ktorí písali svoje práce na tému práva v Európskej únii.

6. 3. Načrtnutie významu a dôsledkov komerčnej objednávky

V kapitole 6. Komerčná objednávka som opisoval ako rôzne politické strany, cirkev a jednotlivci vstupujú do verejného priestoru mesta Trnavy a prostredníctvom umelca modelujú verejný priestor. S príchodom trhovej ekonomiky po novembri 1989 sa fenomén komercie a reklamy stal hlavným motorom vizuálnych zmien, ktoré ovplyvňujú verejnú mienku. Komerčná aktivita niektorých firiem sa stáva pre politické skupiny partnerom alebo rivalom. A veľa firiem podmieňuje svoj marketing kultúrnym tendenciám. Reklama sa stáva jedným z možných zamestnaní absolventov, ktorí končia umelecké školy, pokiaľ nepokračujú ďalej v umeleckej tvorbe. Navrhovanie internetových stránok, reklamných pútačov a ďalších vecí spojených s reklamou sa stáva hlavnou náplňou zárobkovej činnosti.

Je potrebné zároveň konštatovať, že vplyvom globalizácie trhu sa aj reklama stáva problémovým zamestnaním a viac-menej uplatnia sa v nej hlavne tí najagresívnejší. V menších mestách ako Trnava výroba reklamy nemá až taký veľký význam ako v mestách jej globálneho vzniku, odkiaľ sa inzeruje do celého sveta. Na rozdiel od pomníkovej tvorby komerčná objednávka, ako sme si mohli všimnúť na predošlých príkladoch, nie je pre verejný priestor fixná a nevyžaduje úctu, ani nedotknuteľnosť. Práve interakcia je pojem, ktorý je pre ňu asi najviac blízky a vlastne všetky umelecké tendencie sa v súčasnej reklame využívajú za účelom väčšej spotreby produktov, ktoré chľbia korporácie.

V procese skúmania mapovania problematiky komerčnej objednávky v meste Trnava sa mi aj napriek úsiliu nepodarilo zistiť pozadie komerčnej objednávky, ktorú by som rád zhrnul v záverečnej kritike kapitoly. V podkapitole 6. 3. 7. Mercedes v novej výlohe som sa dostal k „dverám informácií“, ktoré boli pre mňa uzatvorené a pre potreby práce aj z časových dôvodov sa bez nich budem musieť zaobísť. Zatiaľ je mi iba zrejmé, že Mesto postupne od novembra 1989 stratilo možnosť kontroly a správy asi nad jednou tretinou z centra mesta odpredajom súkromným vlastníkom. Tým pádom nemá možnosť ovplyvňovať komerčné záujmy jednotlivých podnikateľov.

Ďalšia časť tejto práce bude pozostávať z kapitol 7. Umelecké diela, ktoré upozorňujú, napríklad na výstavu alebo inú spoločenskú akciu zaujímavým, kreatívnym spôsobom a 8. Umenie vo verejnom prostredí vzťahujúce sa k autonómnej, nezávislej tvorbe autora.

7. Umelecké diela v Trnave, ktoré upozorňujú, napríklad na výstavu alebo inú spoločenskú akciu zaujímavým, kreatívnym spôsobom⁵⁸

Ako umenie dokáže podporovať popularizovať aktivitu politikov, cirkvi alebo dokáže predávať produkty veľkých firiem, rovnakým spôsobom sa prostredníctvom umenia dá reklamovať, podporovať či popularizovať samotné umenie, nezávislá tvorba umelcov a ďalšie kultúrne spoločenské akcie.

7. 1. Trienále plagátu – kreatívne pozvánky na výstavu

Od roku 1991 sa uskutočňuje každé tri roky v meste Trnava Trienále plagátu. Patrí medzi najväčšie prehliadky grafického dizajnu na Slovensku. Prezentuje špičkové diela aktuálneho zahraničného grafického dizajnu a vytvára priestor pre konfrontáciu zahraničnej a domácej scény. Silne zastúpené je najmä Poľsko, Čína, Japonsko, Mexiko, Fínsko. Po roku 2003 sa táto akcia premostila aj do Bratislavy. Medzi najlepšimi vybranými dielami sú plagáty, v ktorých je publiku zrozumiteľne tlmočené posolstvo o udalostiach a tvorivých podnetoch dotýkajúcich sa nášho sveta a aktuálneho spoločenského pnutia.

Odborná porota je zostavená z medzinárodne renomovaných osobností grafického dizajnu z nich by som spomenul mená ako Alain Le Querrec (Francúzsko), Gertrud Nolte (Nemecko), Tadeusz Piechura (Poľsko) atď. Trienále plagátu je spojené s množstvom sprievodných akcií konajúcich sa v meste, prednášky, autorské výstavy, workshopy, happeningy atď. Z akcií, ktoré propagovali túto významnú udalosť v našom meste vo verejnom prostredí, možno spomenúť rok 1991, ktorý bol jeho počiatočným rokom. Plagáty sa prezentovali vo

výkladných výlohách Obchodného domu Jednota⁵⁹ tým spôsobom, že nahé figuríny si nimi zakrývali svoje umelé telá a tým provokovali okoloidúcich a pozývali ich na výstavu.

V roku 2003 na Trojičnom námestí vyrástli tri krabicové bloky, na ktorých prebiehali aktívne výlepy od renomovaných autorov, happeningy, performance a grafitty. V apríli – máji roku 2009 bol Thilom Frodelom pred galériou Jána Koniarka zároveň oplagátovaný aj rozmerný billboard s nápisom Lie!⁶⁰.

7. 2. Jana Kapelová – samolepky pozvánky na výstavu Tesco

V roku 2005, 5. novembra, v hypermarkete Tesco vylepovala výtvarníčka Jana Kapelová na balené chleby samolepky, na ktorých boli pozvánky na výstavu, ktorú organizovala Galéria Jána Koniarka s názvom – Ako prvý vždy ten druhý. Na samolepkách boli reprodukcie fotografií s aktuálne prebiehajúcej výstavy. Keď ste túto výstavu navštívili so samolepkou dostali ste zľavu zo vstupného 50%. Zároveň podľa slov autorky Jany Kapelovej „Spolu s chlebom sa do vášho domova dostalo umenie.“⁶¹ Touto akciou Jana Kapelová chcela spojiť vysokú kultúru s nízkou konzumnou. Poukázať na fakt, že kultúra je na Slovensku ohrozená a preto využívala aj takouto formu na jej podporu.⁶²

Obr. č. 14 - Jana Kapelová – samolepky pozvánky na výstavu Tesco.

⁵⁹ ONDRUŠKOVÁ, Dáša. Forma našla hniezdo. Trnavský hlas extra . novembra 1991, roč. 1, c 20, s. 3.

⁶⁰ <http://www.gjk.sk>. [cit. 2009–21.10–18.12]

⁶¹ VALOVÁ, K. Miroslava. Ešte treba dlho volať, kým sa začne ozývať. MY- TRNAVSKÉ NOVINY februára 2005, roč. 15 , c 20, s.4.

⁶² Telefonický rozhovor s výtvarníčkou J. Kapelovou dňa 7.1. 2010, 11:56 hod.

7. 3. Martin Kochan – Divadlo na podporu Beskida

V roku 2008 13. februára bola v Galérii Jána Koniarka vykonaná Trnavským samosprávnym krajom kontrola. Podľa hovorca TTSK Ivana Krajčoviča kontrola galérie odhalila „závažné porušenia právnych a niekoľkých interných právnych predpisov,“⁶³ v rámci nich malo dôjsť k porušeniu zákonov o účtovníctve, múzeách a galériách a o ochrane predmetov muzeálnej a galerijnej hodnoty, ďalej malo dôjsť k porušeniu vyhlášky ministerstva kultúry o odbornej správe múzejných a galerijných zbierkových predmetov a smerníc úradu týkajúcich sa zásad hospodárenia a nakladania s majetkom TTSK a obstarávania stavebných akcií, hnutel'ného majetku v podmienkach TTSK. Tieto porušenia právnych predpisov a vyhlášok síce Trnavský samosprávny kraj vymenoval, ale bližšie pred médiami a verejnosťou nešpecifikoval. Trnavský samosprávny kraj navrhol riaditeľa Galérie Jána Koniarka Vladimíra Beskida odvolať. Toto vyhlásenie pobúrilo študentov Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity, kde Beskid pôsobil ako pedagóg a zároveň vyjadrili hlasný protest proti jeho odvolaniu.⁶⁴ Kultúrna komisia, ktorej členom je aj trnavský výtvarník Blažej Baláž poukázala na to, že galéria za činnosti Vladimíra Beskida akcelerovala vo svojej výstavnej, výskumnej a publikačnej činnosti. Okrem toho sa trnavský výtvarník Blažej Baláž stal zároveň signatárom vyhlásenia slovenskej výtvarnej obce. V nej umelci z domova aj zo zahraničia dôrazne protestovali proti zámeru jeho odvolania. Vo vyhlásení uviedli: „Nepovažujeme jemu vznesené nedostatky za tak závažné, aby viedli k jeho odvolaniu,“ zároveň sa domnievali, že zámerom na odvolanie riaditeľa je skôr Beskidova odborná neposlušnosť vystavovať stredný prúd. Trnavský samosprávny kraj viedol v tej dobe výraznú kampaň na svoju popularitu. Predseda samosprávneho kraja Tibor Mikuš v priebehu jedného týždňa „ ocenil sedemdesiat jednotlivcov a kolektívov“. TTSK však nemala v tej dobe vyriešené vzťahy s umeleckou obcou a preto som využil 30. mája 2008 akciu TTSK, v ktorej „Trnavská župa“ udeľovala ceny osobnostiam z kraja a tesne pred ukončením slávnostného ceremoniálu som vyšiel na pódium s kvetom v ruke a vyhlásil som, že pri udeľovaní cien sa zabudlo ešte na jednu významnú osobnosť, v mene priateľov súčasného umenia a študentov výtvarnej výchovy predávam vám túto kvetinu, pán predseda Tibor Mikuš, aby ste ju odovzdali súčasnému riaditeľovi Galérie Jána Koniarka Vladimírovi Beskidovi za všetko to, čo urobil pre mesto Trnava. Položil som kvet na rečnícky pult, z publika zaznel slabý potlesk a odišiel som z pódia na svoje miesto. Tibor Mikuš pred médiami situáciu odmietol

⁶³ NAGYOVÁ,P. Umelci sa dali na protest. MY- Trnavské noviny. máj 2008, roč.18, c 19, s. 3.

⁶⁴ NAGYOVÁ,P. Umelci sa dali na protest. MY- Trnavské noviny. máj 2008, roč.18, c 19, s. 3.

komentovať. Jeden z ocenených, primátor z Dunajskej Stredy a župný poslanec Peter Pazmány (SMK), vo vystúpení výtvarníka nevidel problém, pred novinármi dodal „Je sloboda názorov“⁶⁵. Celá akcia bola zverejnená v piatkovom vydaní denníku Sme a podľa mňa prispela k podpore a väčšej popularite V. Beskida vo funkcii riaditeľa GJK a celkovo umenia v našom meste.

7. 4. Juro Štofej - Coburgova ulica v Trnave, cigáni, výstava fotografií⁶⁶

23. júla 2009 na Coburgovej ulici, obývanej sociálne slabými prevažne rómskymi obyvateľmi, zorganizovalo Trnavské centrum Mak výstavu fotografií. Centrum Mak je jedným z projektov mimovládnej organizácie Úsmev ako dar. Centrum Mak sa zameriava na pomoc sociálne slabým rodinám. Na Coburgovu ulicu v Trnave minulý režim segregoval rómsku komunitu od majoritnej. Tento spôsob izolovania určitej časti obyvateľov viedol k zvýšeniu kriminality v danom mieste. Po viacerých požiaroch, krádežiach a iných trestných činoch, ktoré boli pripísané na vrub rómom, sa situácia medzi majoritnou rómskou a minoritou bielou populáciou na Coburgovej ulici začala natoľko vyhrocovať, že v danom mieste cez deň musela dohliadať na poriadok súkromná bezpečnostná služba a strážna služba Mestskej polície. Izolácia, vzájomná nekomunikácia, bola len ďalšou živnou pôdou pre narastanie predsudkov a rasizmu. Sociálne centrum Mak sa napokon pokúsilo obnoviť chýbajúcu komunikáciu medzi dvoma rozhnevanými tábormi na ulici Coburgova prostredníctvom fotografií portrétov detí z problémovej štvrte, ktorá sa dala zhliadnuť v priebehu celého týždňa. Celá výstava sa konala zároveň v Deň detí okolo vykričanej bytovky bola natiahnutá šnúra, na ktorú boli повеšané fotografie. Na celú akciu prišla zahrať miestna rómska kapela Janko & Milan band. Zároveň fotografie nezostali len na šnúrach okolo bytovky, ale pri ich zverejňovaní spolupracovali aj rodiny z bytovky, ktoré si fotografie svojich detí podávali do okien. Výstava a koncert prepájal odsúdenú komunitu s ľuďmi so širokého okolia mesta, ktorí sa zvedavo prišli pozrieť na prebiehajúcu akciu a tým podporili myšlienku integrácie a socializácie tejto komunity v ulici Coburgova.⁶⁷

⁶⁵ <http://www.sme.sk> [cit. 2008–30.5.]

⁶⁶ <http://trnava.sme.sk> [cit. 2009–23.7.]

⁶⁷ Telefonický rozhovor so sociálnym poradcom a koordinátorom centra Mak J. Štofejom dňa 23.12. 2009 o 15:00 hod.

8. Umenie vo verejnom prostredí Trnavy vzťahujúce sa k autonómnej, nezávislej tvorbe autora

8.1. Galéria Jána Koniarka

V roku 1976 bola v Trnave založená Okresná galéria ako kultúrno-výchovné zariadenie v oblasti výtvarnej kultúry.⁶⁸ Od výročia stého narodenia zosnulého zakladateľa moderného slovenského sochárstva Jána Koniarka nesie jeho meno. GJK nemala dlhé obdobie svoje výstavné priestory. Výstavy realizovala v celom okrese (Trnava, Piešťany, Hlohovec, Hrnčiarovce, Brestovany) v rôznych kultúrnych zariadeniach: v kultúrnych domoch, spoločenských a agitačných strediskách, v kinách, v divadle, vo výrobných podnikoch a pod. „Jej výstavné potreby saturovali predovšetkým prenajaté priestory v Západoslovenskom múzeu v Trnave (1983 – 1991) a činnosť Malej galérie pre pracujúcich v Atómových elektrárňach v Jaslovských Bohuniciach (1981 – 1991).“⁶⁹ Po zmene spoločenských pomerov GJK nadobudla vlastné expozičné a administratívne priestory v Koplovej vile a v rokoch 1993-94 pre výstavné účely pribudla aj zrekonštruovaná bývalá židovská Synagóga.

GJK je od roku 2002 v zriaďovacej pôsobnosti Trnavského samosprávneho kraja. Podľa architektky Zuzany Nádaskej bolo ku Koplovej vile v roku 2001-02 postavené nové krídlo vily, v ktorom sú od roku 2007 nainštalované dve stále expozície galérie: Klenoty domova – slovenské klasické umenie 20. storočia a Ján Koniarek – zakladateľ moderného slovenského sochárstva.⁷⁰

V zmysle zriaďovacej listiny Galéria Jána Koniarka je špecializovaná právnická osoba, ktorá sa predovšetkým orientuje na „zbierkotvornú činnosť a výskumné úlohy na dokumentáciu a prezentáciu slovenského výtvarného umenia 20. a 21. storočia s osobitým zreteľom na tvorbu umelcov pochádzajúcich z trnavského regiónu, alebo na tých, ktorí v tomto regióne pôsobili.“⁷¹

Výstavná dramaturgia GJK sa nesie v polohe „samostatných výstav popredných slovenských umelcov s prihliadnutím na regionálny kontext a realizáciu náročnejších medzinárodných

⁶⁸ <http://www.gjk.sk> [cit. 2009–23.12]

⁶⁹ <http://www.gjk.sk>.

⁷⁰ <http://www.gjk.sk>.

⁷¹ <http://www.gjk.sk>.

projektov na domácej pôde, ale aj v zahraničných inštitúciách“⁷² Na výstavách sa podporujú ako plošné, tak priestorové formy súčasného umenia a nové médiá (objekty, inštalácie, videoinštalácie, interaktívne projekty a pod.). Zároveň sa tu usporadúvajú aj početné komorné koncerty či prednášky. Osobitnou témou je Trienále plagátu, ktorému som sa venoval už v predchádzajúcej kapitole.

Z vystavených autorov, ktorí vyšli z galerijných priestorov do ulíc prostredia mesta, je dôležité spomenúť: Martina Sturma, Billa Seamana.

8. 2. Martin Sturm – Herr Mario hrá futbal #9

Táto akcia bola súčasťou medzinárodnej spolupráce 7 európskych galérií v rámci Art Centres of Europe, ktorá vyústila do spoločného projektu Re: location. Herr Mario je pseudonym rakúskeho umelca Martina Sturma. Umelec vo svojom projekte behal slušne oblečený ulicami mesta Trnavy, v ktorom hral s futbalovou loptou futbal. Ako štadión mu poslúžilo celé mesto, ktoré je vymedzené svojimi ulicami a starobylym hradbovým opevnením. Spoluhráčov si umelec získaval v podobe hre naklonenej verejnosti a, naopak, protihráčov okamžite nadobudol v podobe všetkých prekážok, ktoré tejto performancii zabraňovali. Toto dielo sa prezentovalo od 10. 12. 2003 do 1. 2. 2004 v priestoroch GJK na už spomenutom medzinárodnom projekte Re: location, v Koplovej vile. V Galérii bolo oproti sebe nainštalovaných osem televízorov, v ktorých prebiehali zostrihané záznamy z tejto akcie, osem rozličných trás, v ktorých autor behal za loptou cez historické jadro mesta. Celá videoinštalácia bola vsadená do symbolického umelého trávnik, ktorého tvar urbanisticky presne kopíroval trasu, ktorú si cez mesto autor zvolil.⁷³

⁷² <http://www.gjk.sk>. [cit. 2004–4.2]

⁷³ Re: Location 1-7 Shake. Luxemburg: 2004. 107 s. Katalog k výstave Re: Lokation ISBN 2- 919893-49-1

Obr. č. 15 – Martin Sturm – Herr Mario hrá futbal #9

Okrem akcií, ktoré organizuje GJK, sa mladí začínajúci amatérski umelci môžu prezentovať v starých priestoroch Západoslovenského múzea, ďalej na hudobných festivaloch, ktoré spoluorganizuje Mesto (Trnavský Jazzík, Dobrofest atď...). Výstavy sa konajú aj v Art-klube, v Čajke, v mestskej veži a v ďalších podnikoch a inštitúciách.

8. 3. B. Baláž – Skarabeus ⁷⁴

25. 3. 1997 o 16:00 sa od budovy Trnavskej univerzity na Hornopotočnej ulici smerom do centra mesta konal pochod solidarity. Na tejto akcii s umeleckým objektom participoval akademický maliar Blažej Baláž. Objekt bol v tvare papierovej guľe s priemerom asi 170 cm. Guľa bola deň pred akciou natretá latexom tak, aby sa na ňu počas pochodu zachytávalo čo najviac špiny. Tohto pochodu sa zúčastnila asi tisícka študentov, mala tri myšlienkové roviny. „Prvou bolo zachovanie Trnavskej univerzity, druhou zachovanie akademických a umeleckých slobôd na Slovensku a tretia bola koncipovaná jednoducho – za nové Slovensko.“⁷⁵ Na čele sprievodu papierovú guľu gúľali dvaja študenti. Guľa symbolicky demonštrujúcim čistila cestu. Sprievod sa najprv zastavil pred pamätníkom padlým v prvej sv. vojne od akademického sochára J. Koniarka. Tam bola symbolicky vznesená pocta Európe.

⁷⁴ VALOCH, Jiří - Blažej Baláž 1975-2003: Na východ od raja 2003, Trnavská univerzita, Pedagogická fakulta, Trnava 2003, 32 s. ISBN: 80-89074-22-7.

⁷⁵ ŠIMONČIČ, ANDREJ. Ján Čarnogurský je presvedčený, že Trnavská univerzita nakoniec svoj zápas o existenciu vyhrá. Th- Extra 6. apríl 1997, roč. 7, č. 13, s. 4.

Ďalej sa zastavil pri soche M. R. Štefánika, ktorého si študenti uctili⁷⁶, a pri Krajskom úrade, tam sa študenti otočili politikom chrbtom. Nakoniec sprievod ukončil svoju akciu s guľou na Trojičnom námestí, na ktorom sa konal míting. Zástupcovia študentov na ňom prečítali k výrokom vtedajšieho premiéra SR V. Mečiara svoje stanoviská a po nich pred študentov predstúpil herec Trnavského divadla T. Vokoun, ktorý ich informoval o ukončení divadelného štrajku ktorý bol inyciovaný na podporu zachovania akademických a umeleckých slobôd na Slovensku. Míting bol zároveň aj spomienkou na bratislavskú sviečkovú demonštráciu z roku 1988. Na pripomienku týchto udalostí sa míting ukončil symbolickým zapálením sviečok pri Súsoší najsvätejšej Trojice.⁷⁷

8. 4. Maruška Marušíková – Galéria Tesco

12. 5. v Galérii hypermarketu Tesco prezentovala výtvarníčka Maruška Marušíková svoju praktickú diplomovú prácu. Táto práca sa skladala z inštalácie vo výkladných priestoroch Galérie Tesco, v ktorých boli nainštalované sediace a stojace umelé figuríny bez oblečenia; Jedna z figurín držala v ruke pútko, ku ktorému bol prilepený chleba. Figurína sedela na televízore, z televíznej obrazovky sa vysielalo video. Bol to dokument mladej výtvarníčky, ako sa vydala zo svojho rodného domova Trnavy do Španielska. Na cestu si zobrala peceň chleba ako symbol domova, na ktorý upevnila pútko ako symbol migrácie, ktoré v spojitosti s chlebom vytváralo akýsi podivný objekt chlebo-tašky. Počas svojej cesty rozsypala z chleba omrvinky a na záver cesty sa dostala až k moru, kde tento chleba nechala odplávať po mori. Týmto gestom autorka poukazovala na osudy ľudí, ktorým sa nepodarilo realizovať svoju cestu do nového domova a ich osud sa ukončil tragicky v mori. Podľa slov autorky touto akciou chcela poukázať na tému cudzincov, ktorá sa často odsúva na okraj spoločenského dialógu. „Ľudia majú často voči cudzincom predsudky. Tí pritom odchádzajú z domova kvôli tomu, že nemajú čo do úst.“⁷⁸ Celú inštaláciu si ľudia mohli prezrieť počas dvoch dní, zároveň mohli na skle výkladu zanechať svoj postoj k téme migrácie.

⁷⁶ Telefonický rozhovor s Prof. akad. maliar Blažejom Balážom, dňa 22.12. 2009 o 19:00 hod.

⁷⁷ VALOCH, Jiří- Blažej Baláž 1975-2003: Na východ od raja 2003, Trnavská univerzita, Pedagogická fakulta, Trnava 2003, 32 s. ISBN: 80-89074-22-7

⁷⁸ NAGYOVÁ, Petra. S chlebokufříkom cestovala až do Barcelony. MY- Trnavské noviny. máj 2007, roč. 17 , c 5, s.4.

8. 5. Performance - Moravčikove študentky, zverejnený v Trnavských novinách⁷⁹

V roku 2008, 10. júna o 14:00 hodine na Trojičnom námestí dve študentky Pedagogickej fakulty, Katedra výtvarná výchova, Veronika Nosková a Helena Veličová zverejnili pred trnavskými médiami performance s názvom – Socha. Akcia prebehla nasledovne:

Veronika Nosková s Helenou Veličovou na námestí roztiahli igelit, na ktorý sa Helena Veličová postavila bosá, oblečené na sebe mala krátke nohavice a vrchnú časť plaviek, Veronika zarobila 10 litrové vedro sádry a tuhnúcou sádrou začala pomaly obalovať, Helenine celé telo okrem hlavy a krku. Keď sadra zatuhla, Helena sa snažila zo sádrového puzdra čo najrýchlejšie dostať pred zvedavým publikom, ktoré zaujala táto netradičné performance na námestí. Nakoniec sa Veronika nedokázala z utuhnutej celej hmoty sama úplne dostať. Niektoré časti hmoty boli príliš hrubé, utuhnutá sádra ju pomaly dusila, tak nakoniec jej musela pomôcť kamarátka Veronika, ku ktorej sa pridali aj novinári, pomocou kladiva a dláta ju nakoniec z nebezpečného zovretia dostali. O celej akcii vyšiel v regionálnych novinách Trnavské noviny MY článok a tým naplnili ako prváčky semestrálnu úlohu akademického sochára Michala Moravčika, za ktorú boli ohodnotené.

Obr. č. 16 - Veronika Nosková s Helenou Veličovou – Performance socha.

8. 6. Niekoľko poznámok k umeleckej tvorbe viažucej sa k autonómnej, nezávislej tvorbe autora vo verejnom prostredí Trnavy

Umenie zamerané na nezávislú autorovu tvorbu vo verejnom prostredí, ktoré by sa prezentovalo mimo galerijných priestorov prakticky v tejto podobe vystupuje len ojedinele. Dá sa predpokladať, že týchto zopár príkladov, ktoré boli uvedené, prakticky skoro úplne obsiahli danú tematiku kapitoly 8 známu v trnavskom výtvarníckom kontexte.

⁷⁹ NAGYOVÁ, Petra. Študentky sa chceli postarať o rozruch. MY - TRNAVSKÉ NOVINY 14. júna 2008, roč. 18, c 20, s.4.

Dielo, ktoré by bolo fixné pre verejný priestor a neplnilo účelovú objednávku prakticky neexistuje. Jednou z výnimiek boli tabule od Billa Seamana z roku 2004 s názvom Epiphany (Zjavenie). Bill Seaman ich inštaloval v apríli v roku 2004 do centra mesta a priľahlých ulíc. Tabule boli grafickou úpravou a veľkosťou na nerozoznanie podobné tabuliam, ktorými sa vyznačujú ulice. Na kovových tabuliach boli texty viažuce sa k danému miestu, kde boli nainštalované. O dva mesiace po ukončení výstavy sa stiahli z verejného prostredia do priestorov GJK a jedna sa dodnes dochovala na vnútornej strane múru v Koplovej vile s nápisom „Rytmy okoloidúcich vozov.“

Obr. č. 17 – Bill Seaman – Epiphany

9. Socialistický realizmus vo verejnom priestore Trnavy dnes

Po novembri 1989 sa vo verejnom priestore mesta Trnava nerealizovalo žiadne dielo, ktoré by sa dalo označiť názvom socialistický realizmus. Ako bolo vyššie spomenuté, trnavská verejnosť sa snažila čo najrýchlejšie ideologické umenie z verejného prostredia mesta odstrániť. Niektoré pamiatky socialistického realizmu ostali na svojom mieste dodnes, niektoré zanikajú, Ich život sa v širšom kontexte pokúsím v kapitole 9. na niekoľkých príkladoch.

9. 1. J. Snopek – Pomník osloboditeľov⁸⁰

⁸⁰ ŠIMONČIČ, J.-WATZKA, J. Dejiny Trnavy. Výtvarné umenie 20. storočia v Trnave. 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1989., s. 350.

Pomník osloboditeľov stojí na Námestí SNP. Bol odhalený v roku 1959, na jeho mieste predtým stála socha M. R. Štefánika, ktorú na určitý čas odsunuli do depozita. Pomník osloboditeľov je tvorený kameným schodiskom, nad ktorým sa týči kamenný podstavec, na ňom je bronzový nápis: Večná sláva hrdinskej sovietskej armáde osloboditeľke našej vlasti 1. apríla- 1945. Nad podstavcom je bronzové súsošie dvoch vojakov. Jeden drží v ruke vlajku, druhý samopal, celá kompozícia je realisticky prevedená v oslavnom víťaziacom duchu ukončenia druhej svetovej vojny. Pamätník v roku 2009 prešiel rekonštrukciou, mesto ňou poverilo Tomáša Kucmana.⁸¹ Pamätník osloboditeľov naďalej po zmenách po novembri 1989 slúži svojmu účelu. Každoročne sa tu schádzajú veteráni z druhej svetovej vojny, ktorých zastrešuje Slovenský zväz protifašistických bojovníkov a spolu s ďalšími organizáciami, politickými stranami a reprezentantami mesta a kraja tu kladú vence k výročiu ukončenia druhej svetovej vojny a oslobodenia mesta od fašizmu.⁸²

9. 2. J. Snopek – Pamätník SNP⁸³

Pamätník SNP stojí na Univerzitnom námestí. Bol odhalený v roku 1969. Pomník Slovenského národného povstania pripomína odchod Trnavskej posádky do SNP. Je tvorený kamenným podstavcom, na ktorom je z prednej strany vyrytý nápis 29. augusta 1944. Na pravej bočnej strane podstavca je báseň od Sama Chalupku - Mor ho a na ľavej bočnej strane je nápis: Z vďaky bojovníkom proti fašizmu na ich večnú pamäť a slávu Slovenského národného povstania. 1969.

Tento text je pozlátený, nad podstavcom je vsadená kamenná socha, ktorú tvoria vztýčené ruky, ktoré držia pušky. Tento pomník je po novembri 1989 naďalej využívaný k pamiatke odchodu Trnavskej posádky do SNP. Každoročné sú k nemu kladené vence, slávnosti sa zúčastňujú veteráni z SNP, ktorých zastrešuje Slovenský zväz protifašistických bojovníkov spolu s ďalšími organizáciami, politickými stranami a reprezentantmi mesta a kraja.

⁸¹ <http://trnava.sme.sk> . [cit. 2009–3. 10]

⁸² <http://www.trnava-vuc.sk> [cit. 2009–7. 5]

⁸³ ŠIMONČIČ, J.-WATZKA, J. Dejiny Trnavy. Výtvarné umenie 20. storočia v Trnave. 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1989., s. 350.

Obr. č. 18 - J. Snopek – Pamätník SNP

9. 3. Aktuálne zmeny v dielach socialistického realizmu vo verejnom priestore Trnavy

Z aktuálnych zmien v dielach socialistického realizmu vo verejnom priestore Trnavy uvádzam niekoľko príkladov.

9. 3. 1. L. Čecha – 1948

Toto sgrafito bolo umiestnené na fasáde obytného domu na ulici SNP, realizované v roku 1976 s názvom 1948. Autor na ňom zobrazuje 3 postavy revolučných pracujúcich vyzbrojených puškami, za ktorými v pozadí stoja fabriky. Celá kompozícia je plošná, kubizujúca, bez väčších detailov. Po roku 1989 bolo sgrafito prekryté látkovou reklamou, ktorá sa raz za čas vymenila. Vždy pred obmenou reklamy, asi na deň, sa dalo toto výtvarné dielo vidieť. Ulica SNP patrí medzi najrušnejšie nákupné ulice pri centre mesta. Je vidieť z veľkej diaľky. Fasáda budovy, na ktorej je umiestnené sgrafito L. Čecha - 1948 je aj z toho dôvodu atraktívna pre veľké firmy. V roku 2009 prešla táto obytná paneláková budova rekonštrukciou. Celá budova sa zateplila aj s L. Čechovým sgrafitom. Spomínaná fasáda má dnes už bledožltú farbu, na ktorú je znovu natiahnutý látkový reklamný pútač.⁸⁴

⁸⁴ V časopise Výtvarný život z roku 1987 bolo dielo od autora L. Čecha s názvom 1948 už v minulom režime interpretované kritikom ako nevydarený pokus. Je zaujímavé, že napriek tomu, že si dielo udržiavalo ideologickú čistotu, nebolo uchránené od kritiky už v tej dobe. SMOLÁKOVÁ, M.: Výtvarné diela v nových mestských štvrtiach. Výtvarný život, september 1987 roč. 6, č. 32, s. 17-18.

Obr.č. 19 – sgrafito L. Čecha – 1948.

9. 3. 2. Jozef Dóka, Ján Bartek - Život školských detí

Dielo bolo realizované na fasádu Základnej školy Spartakovská 5 na trnavskom sídlisku Družba. Je to mozaika od akademického maliara Jozefa Dóku a Jána Barteka z roku 1982. Na mozaike je vyobrazené slnko. V lúčoch slnka sú znaky vpísané do štyroch štvorcov – biela holubica mieru, ľudská figúra v pohybe, písmeno A, na ktoré v poslednom štvorci figúra pravou rukou ukazuje. Celá mozaika bola plošná, kubizujúca, v ktorej sa striedajú svetlé zemité tóny s tmavými. Námet slnka bol kompozične umiestnený do horného pravého rohu. V roku 2007 prešla celá budova Základnej školy rekonštrukciou. Budova bola zateplená s polystyrénom, kompletne aj s fasádou, na ktorej bola mozaika. Po zateplovaní má budova žltu-sivú omietku.⁸⁵

⁸⁵ V časopise Výtvarný život z roku 1987 bolo dielo od autora J. Dóku s názvom Život školských detí netradičné a patrilo do reprezentatívnej mozaikovej exteriérovej tvorby 70.-80. rokov. , SMOLÁKOVÁ, M. Výtvarné diela v nových mestských štvrtiach. Výtvarný život, september 1987 roč. 6, č. 32, s. 17-18.

9. 3. 3. Ernest Zmeták – Slovenské národné povstanie

V roku 1949 realizoval akademický maliar Ernest Zmeták v interiéri budovy Okresného národného výboru (v súčasnosti tu sídli Krajská polícia v Trnave) nástennú maľbu, ktorá zachytáva Slovenské národné povstanie. Maľba je rozložená pri vstupe do budovy na obidvoch protiľahlých stenách. Pri vstupe do budovy na pravej strane, bola na stene namalovaná figurálna kompozícia, ktorá reprezentuje Slovenské národné povstanie, partizánov so sovietskou armádou, ktorí sa pripravujú na boj proti fašizmu. V hornej časti maľby je nápis: „Nie sme tí, ktorí vydávali včera jak hlinu život vzbúrený“, v dolnej časti je nápis: „Na prstoch čítajúc prevahu nepriateľa my vyrástli sme v bojoch znamení.“ Na ľavej strane sú zobrazení robotníci v hojnosti jedla ako symbolu výdobytkov nového režimu, ktorý mal nasledovať pod vládou KSČ. V hornej časti maľby je nápis: „Nie sme tí ktorých vydávali včera zalomiť ruky nad most zlomený.“ V dolnej časti maľby je nápis: „Tak ako med svoj zbiera včela my vyrástli sme práce znamení.“ Na konci textu je hviezda a podpis autora básne – Lajčiak. Úplne naľavo v strednej časti maľby je podpis autora maľby – Ernesta Zmetáka. V súčasnosti je táto maľba v celkom dobrom stave, akurát v hornej časti maľby sú zoškriabané nápisy, dôsledkom čoho sú slabo čitateľné.⁸⁶

⁸⁶ ŠIMONČIČ, J.-WATZKA, J. Dejiny Trnavy. Výtvarné umenie 20. storočia v Trnave. 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1989., s. 350.

Obr. č. 20 Ernest Zmeták – Slovenské národné povstanie

Nie všetko umenie rozvíjajúce sa v období 1948-1989 bolo ideologické. Ako už bolo spomenuté vyššie, nezávislá autorova tvorba sa dala pred komisiou, ktorá schvaľovala rozpočet na realizáciu diela, prezentovať v polohe dekoratívneho umenia, ktoré skrášľuje životné prostredie. Vďaka tomu vo verejnom prostredí máme diela, ktoré sú dnes od renomovaných autorov.

9. 4. Súčasná neideologická diela socialistického realizmu vo verejnom priestore Trnavy

V nasledujúcich kapitolách uvádzam pár príkladov takýchto diel a ich život po novembri 1989.

9. 4. 1. František Chrástek – Fénix⁸⁷

Táto mozaika je umiestnená na Hospodárskej ulici na fasáde budovy bývalej Finančnej okresnej správy v Trnave. Realizoval ju v roku 1989 akademický maliar František Chrástek k 750. výročiu udelenia kráľovských výsad mestu Trnava. Na mozaike je vyobrazený vták fénix, ktorý stojí nohami na kolese, krídla má rozťahnuté, za ním je svetelný lúč s hviezdou. Celá kompozícia je vyštylizovaná do uceleného znaku rozloženého na stred. Vták fénix symbolizuje nesmrteľnosť, znovuzrodenie, podľa povesti žije 500 rokov, potom sa zapáli a z

⁸⁷ BOSKOVIČ, Marián. Trnava inšpirujúca. Kultúra a život Trnavy: kultúrny mesačník Trnavčanov, marec 1989, s.24.

popola opäť vzlietne omladený. Rovnako autor interpretuje históriu mesta Trnava, ktorá prechádzala obdobiami požiarov, úpadkov a znovuoobnovou. Približne od roku 2001 túto mozaiku prekrýva reklamný billboard firmy T-com.

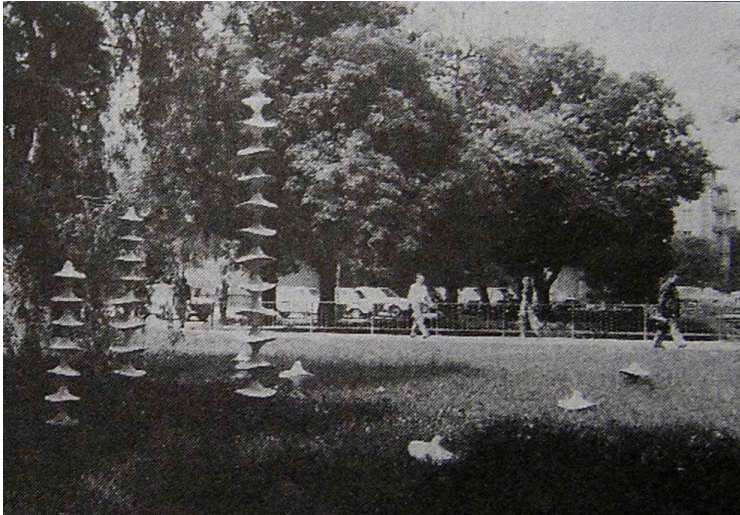
9. 4. 2. Ján Sušienka – rozkradnutá biomorfná plastika

V roku 1983 v máji sa konalo podujatie Socha trnavských parkov. Hlavnou myšlienkou bolo „priviesť človeka umením priamo do životného prostredia, a takto mu navrátiť pocit zviazanosti s ním.“⁸⁸ Z tejto výstavy natrvalo ostalo na Hospodárskej ulici pri Obvodnom úrade, keramické biomorfné súsošie od J. Sušienku.⁸⁹ Bolo to netradičné súsošie, plastika totemického tvaru skladajúca sa zo siedmich oceľových stĺpov rôznej výšky, na ktoré boli nastoknuté keramické hrľbovité disky. Disky sa rytmicky opakovali a spolupracovali s urbanizmom parku. Najvyšší z nich bol tvorený z trinástich diskov a mal výšku okolo 3 metrov. Napravo, asi meter od neho, stál 2-metrový totem tvorený z ôsmich diskov a vedľa neho, úplne napravo, 1,5 metrový totem, tvorený siedmimi diskami. Naľavo od najvyššieho totemu stáli samostatne 4 disky. Celá kompozícia bola rozložená na tráve pri stromoch mierne chaoticky, bol to zároveň zámer autora. Rozložením celá kompozícia nabrala na dynamike a harmónii s okolím. Po novembri 1989 sa celému súsošiu nevenovalo dostatok pozornosti, dôsledkom nedostatočnej údržby a vandalských zásahov sa postupne celé súsošie z parku rozkradlo.⁹⁰

⁸⁸ HRNČÍK, L. Životné prostredie skráslené umením. Kultúra a život Trnavy: kultúrny mesačník Trnavčanov, júl 1983, s.24.

⁸⁹ Podľa slov Jozefa Sušienku bolo súsošie ešte pred zakúpením mestom Trnava začiatkom 80. rokov vystavované v Belgicku spolu s ďalšími autormi z Československa, kde boli predstavení v tej dobe ako aktuálne východné umenie.

⁹⁰ V regionálnych novinách Th extra z roku 1996 bol inzerát, ktorý informoval trnavskú verejnosť o rozkradnutí tohto súsošia. Autor vyzýval verejnosť k navráteniu sôch na pôvodné miesto. HORVÁTH, P. Viete niečo o „bielych zvončekoch“?. Th EXTRA, 2-9 apríl 1996, roč. 6, č. 14, s. 5.

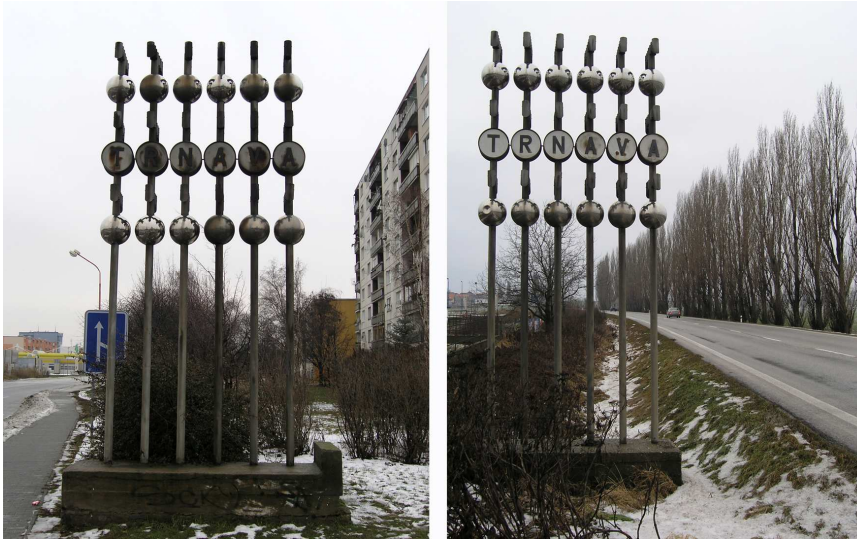

Obr. č. 21 - Ján Sušienka – biomorfna plastika

9. 4. 3. Milan Dobeš – prícestná tabuľa ⁹¹

Tento objekt je umiestnený pri kruhovom prejazde pri sídlisku Vodáreň na ceste smerom na Piešťany. Pochádza z roku 1988. Objekt je zložený z betónového hranola, v ktorom je vsadených šesť ocelových tyčí, na nich sú asi vo výške troch metrov nerezové gule. Nad guľami sú zrezané tyče do oválneho tvaru, na konci každej je vsadená žiarovka, celý systém sa dvakrát seriálovito opakuje. V strednej časti je namiesto guľí nápis Trnava. Počas minulého režimu tieto objekty slúžili na estetické doriešenie diaľnic, zároveň bol tento objekt napojený na elektrický prúd a v noci svietil. Dnes už je odpojený od elektrickej energie mierne hrdzavie a v jeho okolí sú hlavné nákupné strediská (Kaufland, Tesco). Takáto istá tabuľa je aj na starej ceste z Trnavy na Bratislavu od toho istého autora.

⁹¹ Telefonický rozhovor s M. Dobešom dňa 8.1. 2010, 18:50 hod.

Obr. č. 22 – Milan Dobeš – prícestná tabuľa

9. 4. 4. Ostatné neideologické diela socialistického realizmu

Nehodno ešte obísť ďalšiu neideologickú prácu, ktorá sa dochovala dodnes. Pochádza od akademického sochára Jankoviča a je umiestnená na fasáde Polikliniky Družba, ktorá odkazuje viacej na existencionálne duchovné alternácie. Ide o betónový reliéf obrysov figúr, ktoré vychádzajú zo seba a následným rytmizovaním a opakovaním obrysu autor docieľuje až znak stromu, ktorý v poslednej fáze poschodia figúru transformuje na trojuholník.

Obr. č. 23 – J. Jankovič – reliéf s figuratívnym motívom.

Práce v exteriérovej tvorbe, ktoré umením dopĺňali hlavne fasády sídlisk, mali viacej významov pre daný urbánny priestor. Prvý význam, okrem ideologického, bol orientačný, paneláková zástavba, ktorej najväčší boom mesto Trnava zaznamenalo v 70. rokoch (sídlisko Družba, Prednádražie), sa uniformito rozrastala o formalistické funkcionálne krabicoidné, prevažne 8-poschodové bytovky, ktoré sa odlišovali názvami ulíc a číslovaním. Svojou formálnosťou sa stávali betónovými bludiskami a práve výtvarné umenie na ich fasádach odlišovalo jednotlivé bytovky od seba. Druhý význam bol estetický, rôzne biomorfne a geometrické plastiky narúšali, humanizovali a ozvlášťňovali nudný škatuľový urbanizmus.⁹² Tieto sochy na rozdiel od monumentov a pamätníkov počítali z dotykom. Pre verejnosť neboli nedotknuteľné, dalo sa po nich liezť, preto často hlavne deti využívali tieto objekty ako súčasť svojich hier a športových aktivít (schovávačka, naháňačka atď.). V lete vytvárali príjemný chládok a niektoré boli koncipované aj ako letné fontány – zvlhčovali prostredie.

9. 5. Načrtnutie rôznych prístupov k dielam socialistického realizmu

⁹² BAJCUROVÁ, Katarína: *Umenie v tvorbe životného prostredia*. In: Slovenské vizuálne umenie 1970- 1985. 1. vyd. Bratislava: SNG Bratislava 2002, s. 46.

Po roku 1989 nevznikla v Trnave inštitúcia, ktorá by sa zaoberala pamiatkami, ktoré vznikli počas pred novembrom 1989 a ich históriou. Viac-menej sa táto tvár mesta odsunula úplne nabok a reštaurujú sa z nej len tie pamiatky, ktoré majú význam pre aktuálnu politickú elitu. Možno predpokladať, že táto výtvarná história môže mať pre rozvoj mesta a vzdelanie väčší význam ako tá pred roka 1948, ktorá sa, ako sme si v predchádzajúcich kapitolách mohli všimnúť, využíva v prospech politických strán a interpretuje sa len neúplne, vzhľadom na výhody, ktoré plynú z dezinterpretácie aktuálnej politickej elite. Paradoxy socialistického realizmu sú v dnešnej dobe oveľa viac čitateľnejšie ako v minulosti, preto možno konštatovať, že majú väčší prínos pre kultúru a slobodu jednotlivca.⁹³

Prístup zo strany Mesta, ktorá ich nezapočítava do svojej histórie a vyberá si z nich len tie, ktoré sa jej dnes politicky účelovo hodia (J. Snopek – Pomník osloboditeľov, Pamätník SNP) vypovedá o neprofesionalite a nevyspelosti ľudí, ktorý reprezentujú mesto na poli kultúry.

Osobitnou témou, ktorá významne vplýva na diela socialistického realizmu je zateplovanie sídlisk v meste Trnava. Na jednej strane zlepšuje izolačné vlastnosti bytoviek, na druhej strane prekrýva históriu, ktorá je dôležitá pre kultúrne alternácie mesta. Nové farebné nátery na povrchoch čerstvo zateplených panelákov znovu uniformujú verejný priestor bytoviek a formálne degradujú kultúrny potenciál danej stavby. Rôzne objekty a sochy ako Jankovičov reliéf alebo Dobešove prícestné objekty, alebo Sušienkova biomorfná plastika, majú v súčasnosti významnú umeleckú hodnotu. Tieto hodnotné umelecké diela prežili bývalý režim, v súčasnosti sa rozkrádajú a pomaly vo verejnom priestore zanikajú. Pre politickú reprezentáciu sú nanajvýš nezaujímavé preto, lebo nie sú centrom diania politických alebo náboženských obradov a podujatí, ako je už v tejto práci popísané.

Alternatívu vidím prvom rade v inštitúcii, ktorá by tieto pamiatky mapovala a započítala do histórie mesta rovnako, ako sa započítava kresťanská história. Inštitúciu by mali tvoriť ľudia s kunsthistorickým vzdelaním. Zároveň by na urbanizme mesta mali participovať nielen architekti, ale aj maliari, sochári, dizajnéri atď. Mali by odborne uplatňovať súčasné trendy v modelovaní urbánneho priestoru. Kultúra by sa mala zamerať hlavne na mladú generáciu,

⁹³ Mne osobne sa história minulého totalitného režimu asi najviac otvorila pri pohľade na maľbu od E. Zmetáka - Slovenské národné povstanie z roku 1948, kde som si úplne uvedomil tie očakávania ľudí pripravujúcich sa na blahobyť, ktorý mal nastať po druhej svetovej vojne pod vládou KSČ a sgrafito od L.Čecha 1948 realizované v roku 1976, ktoré úplne dokumentovalo tú beznádej z väzenia, do ktorého ľudí režim ubytoval.

od nej sa inšpirovať. Podporovať kreatívne, alternatívne myslenie v meste a posúvať ho do európskeho kontextu.

10. Záver

„Umelci vždy citlivejšie reagujú na dobu a inak ju formulujú. „Prinášajú nový pohľad.“⁹⁴ Na rozdiel od politikov, ktorí sa snažia tento pohľad redefinovať za účelom popularizácie svojej osoby a strany, pre ktorú pracujú, rovnako ako veľké firmy, ktoré využívajú prostriedky umenia za účelom zvýšenia spotreby svojho produktu. Umenie a politika väčšinou nemá spoločné záujmy, naopak, často na seba narážajú, hlavne v nevyspelých krajinách, kde od umelca spoločnosť a politická scéna očakáva plnenie svojich politických cieľov.

Ako sa v tejto práci ukazuje, Trnava je typickým príkladom. Kultúrne ešte stále nevyrástla z pomenovania svojej histórie. Vo verejnom priestore sa často narába s národnostnou a náboženskou kartou. Rovnakým spôsobom, ako to bolo za minulého režimu, politická objednávka sa aj v dnešnej dobe snaží umenie spútať a prostredníctvom umelca pomenovať svoj politický program vo verejnom priestore. Reprezentanti politickej moci hovoria o tradícii, o zodpovednosti za budúcnosť, ale, najprv, po 40 rokoch vlády KSČ, sa musia nejaké hodnoty vytvoriť, až potom môžeme hovoriť o tradícii. To, čo sa dnes postaví vo verejnom prostredí, je veľmi tuctové až gýčové a vôbec nezodpovedá súčasnej dobe.⁹⁵ Súčasné objednávky pre verejný priestor sú pod tlakom nevyspelej kultúry. Úplne sa zatláča do pozadia vlastná autorova výrazová sila umeleckého diela, do popredia sa dostáva objednávateľ a ako kompenzácia sa umelcovi ponúkajú rôzne politické gestá a náboženské obrady, ktoré dielo pri odhalení jeho životom sprevádzajú. Banálne dielo vytvára banálne publikum. Zbanalizovaný človek v zbanalizovanom verejnom prostredí stráca vedomie vlastnej dôstojnosti a identity, ktorá by ho priviedla búriť sa proti tomu, že sa stal iba objektom manipulácie.⁹⁶

Objednávky vo verejnom priestore typu pamätník záujmovo prispôsobujú objednávateľa tak, aby percipient všetkým informáciám náležito porozumel. Reklama, tak ako pamätník, si žiadne nedorozumenie nemôže dovoliť. Pod vládou politických strán sa úspešnosť diela započíta v prvom rade do volebných preferencií a nie do dejín umenia. Kapitalistický gýč je

⁹⁴ NAGYOVÁ, Petra. Umelci sa dali na protest. MY- TRNAVSKÉ NOVINY 12. mája 2008, roč. 18 , č. 19, s.3

⁹⁵ NAGYOVÁ, Petra. Umelci sa dali na protest. MY- TRNAVSKÉ NOVINY 12. mája 2008, roč. 18 , č. 19, s.3.

⁹⁶ KULKA, Tomáš. Umění a kýč. 1. vid. Praha: Torst, 2000. 291s. ISBN 80-7215-128-2. Kapitola 4, Etika, estetika a politika, s. 226.

zákonite efektívnejší než gýč „komunistický“. „Mnohé výrobky si už nekonkurujú kvalitou, ale reklamou, ktorá ich predáva. Tým pádom si konkurujú i efektívnosťou gýča.“⁹⁷ Rovnako je to aj s politickým gýčom. V kapitalizme sa stáva politický gýč jedným z prostriedkov stabilizácie moci.⁹⁸ Investície do vzdelania a kultúry zvyšujú prosperitu celej spoločnosti, nie je preto náhoda, že politickí gýčiarci a populisti masívne investície do vzdelania nepresadzujú.⁹⁹

Politické objednávky a komerčné objednávky verejnosť nepotrebuje tak, ako ony potrebujú verejnosť.¹⁰⁰ V prvom rade ľudia, ktorí sa podieľajú na vzhľade verejného priestoru mesta Trnava by si mali uvedomiť, že kvalitným umením by mesto v zahraničí malo lepšiu reputáciu a bolo by zaujímavejšie pre turistov a vzdelaných ľudí ako tuctovými zákazkami v štýle „Pápež“, ktorého klasické bronzové sochy sú pomaly v každom menšom meste a jeho formálne stvárnenie odkazuje skôr na minulý režim ako na súčasnú objednávku. Po 20 rokoch od novembra 1989 nevzniklo mimo priestorov GJK v meste Trnava žiadne fixné umelecké dielo, ktoré by nebolo súčasťou politickej objednávky. Z diel, ktoré sa objednali, nevykazujú žiadne z nich dostatočné umelecké a estetické hodnoty a nedisponuje súčasným výtvarným jazykom. V roku 2007 sa istý predpoklad pre zmenu rysoval v podobe obnovy pešej zóny, do ktorej mesto chcelo započítať nákup nových sôch od sochárov z trnavského regiónu, žiaľ, dodnes mesto ostalo len pri sľuboch a žiadnu sochu neobjednalo.¹⁰¹

⁹⁷ KULKA, Tomáš. Umění a kýč. 1. vyd. Praha: Torst, 2000. 291 s. ISBN 80-7215-128-2. Kapitola 4, Etika, estetika a politika, s. 228.

^{98 98} KULKA, Tomáš. Umění a kýč. 1. vyd. Praha: Torst, 2000. 291 s. ISBN 80-7215-128-2. Kapitola 4, Etika, estetika a politika, s. 230.

^{99 99} KULKA, Tomáš. Umění a kýč. 1. vyd. Praha: Torst, 2000. 291 s. ISBN 80-7215-128-2. Kapitola 4, Etika, estetika a politika, s. 231.

¹⁰⁰ ROBERT, S.- NELSON,- RICHARD S. Kritické pojmy dejín umenia. 1. vyd. Bratislava: Slovart, 2004. Kapitola 5, s. 288.

¹⁰¹ <http://www.trnava.com> [cit. 2008–10.12.]

Zoznam použitej literatúry

- BAJCUROVÁ, Katarína: *Umenie v tvorbe životného prostredia*. In: Slovenské vizuálne umenie 1970- 1985. 1. vyd. Bratislava: SNG Bratislava 2002, s. 46.
- BALEKA, Ján. *Výtvarné umění*.1.vyd. Praha: Academia, 1997. 429 s. ISBN 80-200-0609-05, s. 280.
- BAJCUROVÁ, Katarína: Príspevok k situácii v architektúre. In: Slovenské vizuálne umenie 1970- 1985. 1. vyd. Bratislava: SNG Bratislava 2002, s. 35.
- BAJCUROVÁ, Katarína: *Umenie v tvorbe životného prostredia*. In: Slovenské vizuálne umenie 1970- 1985. 1. vyd. Bratislava: SNG Bratislava 2002, s. 46-47.
- BEŇOVÁ, Jana. Pomaľovaná socha sa páči. MY - TRNAVSKÉ NOVINY 17. júla 2008, roč. 19 , č. 30, s.5.
- BOSKOVIČ, Marián. Trnava inšpirujúca. Kultúra a život Trnavy: kultúrny mesačník Trnavčanov, marec 1989, s.24.
- ČAMBÁL, Pavol. Plastiky vrátené do života. Kultúra a život Trnavy. október 1990, roč. 9, č. 11 s.19.
- CANETTI, E. 1. vyd. Masa a moc. Praha: Academia, 2007. 622 s. ISBN 978-80-200-1512-9.
- DANÁK, Martin. Deti oslavovali. Trnavské noviny 4. júna 2005, roč. 45 , č. 26, s 3.
- GERŽOVÁ,J. 1. vyd. Slovník svetového a slovenského výtvarného umenia druhej polovice 20. storočia. Bratislava: Profil, 1999. 320 s. ISBN 80-968283-0-4.
- HRNČÍK,L. Životné prostredie skráslené umením. Kultúra a život Trnavy: kultúrny mesačník Trnavčanov, júl 1983, s. 24
- HORVÁTH, P.1. vyd. Trnava. Bratislava: Obzor, 1981. 140 s. ISBN 65-021-81.
- HORVÁTH, P. 1993: Vitaj, Trojička, na námestí. *Trnavský hlas*, november 1993, roč. 4 , č. 41, s. 3 .
- HORVÁTH, P. Viete niečo o „bielych zvončekoch“? Th EXTRA , 2-9 apríl 1996, roč. 6, č. 14, s. 5.
- JURÍKOVÁ, Lenka. Na pešej zóne v Trnave sú obrovské kurčatá. MY- TRNAVSKÉ NOVINY 30. apríla 2009, roč. 16 , č. 40, s. 4.
- KLEIN, N. Bez Loga. 1. vyd. Praha: Argo/Dokořán, 2005. 510 s. ISBN 80-7363-010-9.
- KOCHAN, M. Antipamätník. Trnava, 2007. 74 s. Diplomová práca na Pedagogickej fakulte

Trnavskej univerzity v Trnave na Katedre výtvarnej výchovy. Vedúci diplomovej práce Mgr. art. Michal Moravčík.

KOORDINAČNÝ VÝBOR. VPN v Trnave. Čo s pomníkom K. Gottwalda. Trnavská verejnosť, december 1989, roč.1, č. 2 , s.1

KOPÁČOVÁ,R. Jeho sochy obdivujú ľudia na celom svete.MY- TRNAVSKÉ NOVINY, december 2006, roč.16 , č. 48, s. 6.

KULKA, Tomáš. Umění a kýč. 1. vyd. Praha: Torst, 2000. 291 s. ISBN 80-7215-128-2.

LIESKOVSKÝ, Jaroslav. K sviatku najmenších. Trnavský hlas 6. júna 1989, roč. 41 , č. 22, s. 5.

LIESKOVSKÝ, Jaroslav. Plagáty na výlepné plochy! *Trnavský hlas*, december 1989, roč. 41 , č. 51-52, s. 1.

NAGYOVÁ, Petra. Poslanci autorovi odpustili penále. MY - TRNAVSKÉ NOVINY, október 2005, roč. 16 , č. 41, s. 4.

NAGYOVÁ, Petra. Malý Rím má svoju sochu pápeža. MY- TRNAVSKÉ NOVINY, október 2005, roč. 15 , č. 40, s. 4.

NAGYOVÁ, Petra. Čo chcel sochár svojím pamätníkom povedať? MY - TRNAVSKÉ NOVINY, júl 2006, roč. 16 , č. 7, s.5.

NAGYOVÁ,P. Umelci sa dali na protest. MY- TRNAVSKÉ NOVINY, máj 2008, roč.18, č. 19, s. 3.

NAGYOVÁ, Petra. S chlebokufříkom cestovala až do Barcelony. MY- TRNAVSKÉ NOVINY, máj 2007, roč. 17 , č. 5, s. 4.

NAGYOVÁ, Petra. Študentky sa chceli postarať o rozruch. MY- TRNAVSKÉ NOVINY, jún 2008, roč. 18 , č. 20, s. 4.

ONDREJKA, Peter. Plyšový sloník z rakúska. Trnavský hlas extra 6.-13. apríla 1993, roč. 3, č. 14, s 2.

ONDRUŠKOVÁ, Dáša. V Trnave prší do stĺpov. Trnavský hlas extra 1. október 1991, roč.1 , č. 13, s.3.

ONDRUŠKOVÁ, Dáša. Forma našla hniezdo. Trnavský hlas extra, november 1991, roč. 1, č. 20, s. 3.

ONDRUŠKOVÁ, Dáša. V Trnave bude stáť socha pápeža. TRNAVSKÉ NOVINY TH EXTRA, marec 2004, roč. 14, č. 9, s 1.

PAVELEKOVÁ, R. Telesnost ve vybraných dílech Českého výtvarného umění 60. – 90. let. Brno, 2009. 54 s. Diplomová práca na Fakulte výtvarných umění na katedre teórií umění. Vedúci diplomovej práce. Mgr. Rostislav Niederle, Ph.D.

- PAVLÍK, M. Lietajúci balón. *Trnavský hlas extra*, 1. október 1991, roč.1 , č. 13, s.5.
- PIJOAN, J. 1. vyd. Bratislava: Ikar, 2000. 262 s. ISBN 80-7118-916-2.
- Re: Location 1-7 Shake. Luxemburg: 2004. 107 s. Katalog k výstave Re: Lokation ISBN 2-919893-49-1.
- REPÁŠOVÁ, Anna. Zaostri na HP- mana. *Trnavské noviny TH Extra*. 6-10 mája 2004, roč. 14/44, č. 18, s 5.
- ROBERT, S.- NELSON,- RICHARD S. Kritické pojmy dejín umenia.1. vyd. Bratislava: Slovart, 2004. Kapitola 5, s. 288.
- RUHRBERG, K.-SCHNECKENBURGER, M.- FRICKEOVÁ, . Umění 20. stololetí.1. vyd. Praha: TASCHEN, 2004. 840 s. ISBN 80-7209-521-8.
- SELICKÝ, R. Nepripustiť chyby minulosti. *Trnavský hlas*, december 1989, roč.41 , č. 51-52, s. 3.
- SELICKÝ, R. Tridsať minút v pešej zóne. *Trnavský hlas*, december 1989, roč.41 , č. 51-52, s. 3.
- SELICKÝ, R. Premenovanie ulíc. *Trnavský hlas*, marec 1990, roč.42 , č. 10, s. 1.
- SELICKÝ, Radoslav. Zábava pre všetkých. *Trnavský hlas* 6. júna 1991, roč. 43 , č. 22, s 5.
- SMOLÁKOVÁ, M. Výtvarné diela v nových mestských štvrtiach. *Výtvarný život*, september 1987 roč. 6, č. 32, s. 17-18.
- ŠELESTIAK, J. 1. vyd. Premeny Trnavy vo fotografii. Trnava: Tirna, 2005. 152 s. ISBN 80-968994-2-2.
- ŠIMONČIČ, A. Ján Čarnogurský je presvedčený, že Trnavská univerzita nakoniec svoj zápas o existenciu vyhrá. *Th- Extra*, 6. apríl 1997, roč. 7 , č. 13, s. 4.
- ŠIMONČIČ, Ján. 1989: Súsošie Najsvätejšej Trojice. In: *Kultúra a život Trnavy*. 1990, február , s. 4-6.
- ŠIMONČIČ, J.-WATZKA, J. Dejiny Trnavy. *Výtvarné umenie 20. storočia v Trnave*. 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1989., s. 350.
- Trienále plagátu 2009, Bratislava: Galéria Jána Koniarka v Trnave, 2009.119 s.
- TRNAVSKÝ, M. 1991: Ako je to s reštaurovaním Trojičky?. *Trnavský hlas*, máj 1991, roč. 43 , č. 22, s. 1-2.
- VALOVÁ, K. Miroslava. Ešte treba dlho volať, kým sa začne ozývať. *MY- TRNAVSKÉ NOVINY*, február 2005, roč. 15 , č. 20, s. 4.
- VALOCH, Jiří- Blažej Baláž 1975-2003: Na východ od raja 2003, Trnavská univerzita, Pedagogická fakulta, Trnava 2003, 32 s. ISBN: 80-89074-22-7.

VITÁSKOVÁ, J. HORÁČEK, R. Umění v dialogu s veřejností Brno 7.-9.10.1999. In: Sborník z mezinárodního symposia o zprostředkování současného umění..Vyd.: Dům umění města Brno, 119 s. ISBN 80-7009-119-3.

<http://www.gjk.sk>. [cit. 2009-21.10-18.12]

<http://www.sme.sk> [cit. 2008-30.5.]

<http://www.gjk.sk> [cit. 2009-23.12]

<http://www.sme.sk>. [cit. 2009-7-10]

<http://spravy.pravda.sk> [cit. 2008-26-4]

<http://kultura.sme.sk> [cit. 2009-7-10]

<http://www.sme.sk> [cit. 2008-1-7]

<http://www.sme.sk>. [cit. 2009-7-10]

<http://www.sme.sk> [cit. 2004-7-9]

<http://www.sme.sk> [cit. 2004-7-9]

<http://www.sme.sk> [cit. 2009-17-11]

<http://sudor.blog.sme.sk> [cit. 2006-25- 7]

<http://www.trnava-vuc.sk> [cit. 2009-7. 5]

<http://www.trnava.com> [cit. 2008-10.12.]

<http://trnava.sme.sk> [cit. 2009-23.7.]

<http://trnava.sme.sk> . [cit. 2009-3. 10]

Zoznam vyobrazení

- s.3 : Komunistická hviezda, ktorá dekorovala budovu Trnavskej radnice do konca roku 1989. Obr. č. 1
- s. 9 : Fotografia dokumentuje slávnostné odhalenie zreštaurovaného Súsošia najsvätejšej Trojice. Obr. č. 2
- s. 11 : Slávnostné odhalenie sochy od A. Gábrika- Ján Pavol II. Obr. č. 3
- s. 13 : Štefan Récký pri inštalovaní betlehema na Trojičnom námestí. Obr. č. 4
- s. 15 : Vernisáž výstavy M. Palu s trojmetrovou maketou Krista v priestoroch Trnavskej Synagógy centre súčasného umenia (GJK). Obr. č. 5
- s. 19 : T. Kucman- Pamätník nespravodlivo prenasledovaných v rokoch 1948- 89. Obr. č. 6
- s. 20 : Slávnostné odhalenie bronzovej tabule k novembu 1989 od P. Čambala. Obr. č. 7
- s. 22 : Slávnostné odhalenie zreštaurovanej sochy M.R. Štefánika. Obr.č. 8
- s. 23 : Slávnostné odhalenie pamätníka Antona Hajduka od A. Gábrika.. Obr.č. 9
- s. 25: Martin Kochan – Antimonument. Obr. 10
- s. 26 : Neznámy autor- pografitované súsošie poľnohospodárov. Obr. č. 11
- s. 31 : Firma Hp- Hp man. Obr. č. 12
- s. 32 : Mercedes na Trojičnom námestí . Obr. č. 13
- s. 35 : Jana Kapelová – samolepky pozvánky na výstavu Tesco. Obr. č. 14
- s. 40 : Martina Sturma -Herr Mario hrá futbal #9. Obr. č. 15
- s. 42 : Veronika Nosková s Helenou Veličovou- Performance socha. Obr. č. 16
- s. 43 : Bill Seaman- Epiphany. Obr. č. 17
- s. 45 : J. Snopek- Pamätník SNP, Obr. č. 18
- s. 46 : Zateplené sgrafito L. Čecha – 1948, Obr. č. 19
- s. 47-48 : Ernest Zmeták – Slovenské národné povstane, Obr. č. 20
- s. 50 : Ján Sušienka – biomorfna plastika, Obr. č. 21
- s. 51: Milan Dobeš – prícestná tabuľa, Obr. č. 22
- s. 52: Jozef Jankovič – reliéf s figuratívnym motívom. Obr. č. 23